

Миколаївський національний аграрний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Черняк Світлана Георгіївна

УДК 657.471.12

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

Спеціальність 071 – облік і оподаткування
Галузь знань 07 – управління та адміністрування

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник: Дубініна Марина Вікторівна, доктор економічних наук, професор

Завідувач кафедри: Дубініна Марина Вікторівна, доктор економічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Черняк С.Г. Облік та контроль формування резервів в сільськогосподарських підприємствах. — Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню «Магістр» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» у галузі знань 07 – Управління та адміністрування. — Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, 2021.

В роботі обґрунтовано теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо удосконалення організації й методики обліку та внутрішньогосподарського контролю процесу резервування, спрямованих на формування суб'єктами господарювання ефективних інструментів нейтралізації комерційних ризиків. Досліджено, що «резерв» - це запас ресурсів на підприємстві. Резервування є чи не найкращим методом захисту підприємства від ризиків, незважаючи на це, існує значна кількість проблем теоретичного та практичного характеру, які потребують уточнення та подальшого дослідження. Було з'ясовано, що визначення вітчизняних та зарубіжних вчених щодо резервів є дискусійними, що є однією із проблем.

Встановлено, що резерви, створювані на підприємстві, за змістом можна поділити на такі види:

- фінансові резерви, що забезпечують фінансову стійкість підприємству при негативному впливі зовнішніх та внутрішніх факторів;
- економічні, які призначені для того, щоб підвищити ефективність діяльності підприємства;
- матеріальні, які являють собою збережене конкретне майно на випадок певної потреби;
- інші резерви (трудові, виробничі, страхові, резерви робочого часу тощо).

Визначено, що процес резервування забезпечує стабільність діяльності підприємства та самострахування від господарських ризиків.

Неврегульованість проблемних моментів, наявність суперечливих положень у чинних нормативних актах призводять до поступового скасування на практиці формування резервів підприємствами України.

Ключові слова: резерв, резервування, резервний капітал, резервний фонд, обов'язковий резерв, зобов'язання, бухгалтерський облік.

Список наукових публікацій здобувача вищої освіти.

1. Дубініна М.В., Черняк С.Г. Політика облікового резервування: формування та використання. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 17-18 листопада 2021 р. Миколаїв: МНАУ, 2021. – С. 33-36.

2. Кузьома В.В., Черняк С.Г. Відображення наявності та руху резервів у звітності. Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України», 10-12 листопада 2021р. Одеса: ДУОП, 2021. - С.46-48.

ANNOTATION

Chernyak S.G. Accounting and control of reserve formation in agricultural enterprises. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the degree of «Master» in specialty 071 «Accounting and Taxation» in the field of knowledge 07 - Management and Administration. - Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, 2021.

The paper substantiates the theoretical and methodological principles and practical recommendations for improving the organization and methods of accounting and internal control of the reservation process, aimed at forming effective tools for business entities to neutralize commercial risks. It is investigated that "reserve" is a stock of resources at the enterprise. Reservation is perhaps the best way to protect the company from risk, however, there are a number of theoretical and practical issues that need to be clarified and further investigated. It

was found that the definition of domestic and foreign scientists on reserves is debatable, which is one of the problems.

It is established that the reserves created at the enterprise, according to the content can be divided into the following types:

- financial reserves that ensure the financial stability of the enterprise under the negative influence of external and internal factors;
- economic, which are designed to increase the efficiency of the enterprise;
- tangible, which are preserved specific property in case of a certain need;
- other reserves (labor, production, insurance, working time reserves, etc.).

It is determined that the reservation process ensures the stability of the enterprise and self-insurance against economic risks.

Unresolved issues, the presence of contradictory provisions in current regulations lead to the gradual abolition in practice of the formation of reserves by Ukrainian enterprises.

Keywords: reserve, provision, reserve capital, reserve fund, required reserve, liabilities, accounting.

List of scientific publications of the applicant.

1. Dubinina M.V., Chernyak S.G. Accounting reservation policy: formation and use. Accounting, analytical and financial support of economic entities: national, globalization, European integration aspects: materials of the VI International scientific-practical Internet conference, November 17-18, 2021. Mykolaiv: MNAU, 2021.

2. Kuzoma V.V., Chernyak S.G. Reflecting the availability and movement of reserves in the reporting. Proceedings of the XV All-Ukrainian scientific-practical conference "Accounting and analytical support of innovative transformation of the economy of Ukraine", November 10-12, 2021. Odessa: DUOP, 2021. P.46-48.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ РЕЗЕРВУВАННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ	9
1.1. Резерви як об'єкт бухгалтерського обліку	9
1.2. Законодавчо-нормативне регулювання бухгалтерського обліку резервів	17
1.3. Класифікація резервів та методичні особливості їх обліку у сільськогосподарських підприємствах	29
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РЕЗЕРВІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЄЛАНЕЦЬКОГО РАЙОНУ.	45
2.1. Систематизація облікової інформації про створення резервів	45
2.2. Методичне забезпечення бухгалтерського обліку резервів	50
2.3. Інструментальне середовище обліку резервів	57
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ РІШЕННЯ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО СИСТЕМИ РЕЗЕРВУВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЄЛАНЕЦЬКОГО РАЙОНУ	65
3.1. Структурування інструментальної системи показників про наявність та рух резервів у бухгалтерській фінансовій звітності	65
3.2. Технологія бухгалтерської управлінської звітності щодо формування та використання резервів	72
3.3. Удосконалення методичних прийомів бухгалтерського обліку резервів	78
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Актуальність теми. У зв'язку із реформуванням вітчизняної системи бухгалтерського обліку та її гармонізації згідно вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності бухгалтерський облік резервів підприємства зазнав значних змін. Застосування науково обґрунтованої методики та організації проведення обліку є необхідним, оскільки сприяє достовірності відображення резервів в обліку та фінансовій звітності. Впевненість у об'єктивності та достовірності даних бухгалтерського обліку забезпечується завдяки ефективній системі контролю.

Вивченням основних задач і проблем, пов'язаних з практичним та теоретичним застосуванням прийомів та методів обліку резервів, займалися багато зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема Н.І. Дорош, Ф.Ф. Бутинець, В.П. Завгородній, М.Т. Білуха, Ю.А.Верига, С.М.Дячек, М.О.Козлова, В.С. Терещенко, Я.Д.Крупка, І.Й.Яремко, В.Я. Савченко, О.А. Петрик та інші.

Важливим механізмом забезпечення стабільності діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах конкуренції виступає надійний захисний механізм нейтралізації комерційних ризиків – процес резервування матеріальних і фінансових ресурсів. Методика формування, відображення та використання резервів в бухгалтерському обліку не мають достатнього обґрунтування, послаблена увага до облікових резервів як інструменту стабілізації діяльності підприємства, що негативно впливає на загальні процеси ринкових перетворень в Україні.

Недостатнє вивчення вказаних вище проблем і необхідність розробки конкретних заходів щодо їх вирішення обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є розробка науково-методичних підходів і рекомендацій з удосконалення організації та методики обліку і контролю процесу резервування, спрямованих на формування інструментів нейтралізації комерційних ризиків.

Для досягнення визначеної мети в кваліфікаційній роботі поставлено

наступні завдання:

- усунути неконвенційність понять в бухгалтерському обліку щодо резервування («резерв», «фонд», «резервний капітал», «забезпечення») шляхом уточнення економічної сутності резервів з метою теоретичного обґрунтування підходів до організації процесу облікового резервування та методики обліку резервів;

- проаналізувати законодавчо-нормативне регулювання бухгалтерського обліку резервів;

- удосконалити існуючу класифікацію резервів;

- визначити систематизацію облікової інформації про створення резервів;

- проаналізувати методику забезпечення бухгалтерського обліку резервів;

- визначити інструментальне середовище обліку резервів;

- обґрунтувати структурування інструментальної системи показників про наявність та рух резервів у бухгалтерській фінансовій звітності

- проаналізувати технологію бухгалтерської управлінської звітності щодо формування та використання резервів;

- розробити рекомендації з удосконалення методики внутрішньогосподарського контролю процесу облікового резервування з метою підвищення обґрунтованості управлінських рішень, що базуються на інформації про сформовані резерви.

Методи дослідження. У процесі дослідження теоретичних аспектів резервування застосовано методи теоретичного узагальнення, причинно-наслідкового зв'язку, індукції й дедукції, історичного та логічного аналізу та синтезу (для з'ясування й уточнення економічної сутності резервів та удосконалення їх класифікації); метод порівняння (для виявлення основних відмінностей облікової практики резервування в Україні та за кордоном); абстрактно-логічний метод (для удосконалення класифікації резервів); метод спостереження та статистичні методи (для вивчення стану резервування у

сільськогосподарських підприємствах).

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених; офіційні статистичні матеріали, законодавчі та нормативні акти, які регулюють питання формування, використання резервів та їх відображення в обліку, а також фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств Єланецького району.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-методичних підходів і розробці рекомендацій з удосконалення організації й методики обліку та внутрішньогосподарського контролю процесу резервування, спрямованих на формування суб'єктами господарювання ефективних інструментів нейтралізації комерційних ризиків.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, висновки та рекомендації якого отримані особисто автором. Наукові результати, що містяться в роботі, належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у випускній дипломній магістерській роботі використано лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача, що полягає у дослідженні питань, пов'язаних із удосконаленням організації і методики процесу облікового резервування у сільськогосподарських підприємствах.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження доповідались і обговорювались та були позитивно оцінені на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ РЕЗЕРВУВАННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

1.1 Резерви як об'єкт бухгалтерського обліку

В сучасних умовах господарювання підприємницька діяльність не завжди здійснюється за сприятливих економічних, політичних та соціальних умов та нашоухується на небезпеку виникнення непередбачених витрат та збитків.

Для забезпечення сталої діяльності підприємств використовують різні механізми та інструменти, найпоширенішим серед яких є резервування. Воно дає змогу підприємству результативно управляти своєю діяльністю та забезпечувати її безперебійність.

Резервування є чи не найкращим методом захисту підприємства від ризиків, незважаючи на це, існує значна кількість проблем теоретичного та практичного характеру, які потребують уточнення та подальшого дослідження.

Однією з проблем є суперечність трактування поняття «резерви», відсутність серед науковців єдиного підходу до його змісту та трактування сутності.

Термін «резерв» походить від французького «reserve», що в перекладі на українську означає - запас, або від латинського «reservec» - зберігати, економити.

У своїх працях Козлова М.О. стверджує, що в економічній літературі не існує єдиного підходу до трактування поняття «резерви», тому з економічної точки зору його трактують в двох аспектах:

1) як запаси ресурсів, які необхідні для безперебійної роботи підприємства та формуються навмисно на випадок додаткової потреби;

2) як невикористані перспективи підвищення ефективності виробництва [1].

До резервів першого виду належать запаси сировини, матеріалів, палива, виробничих потужностей тощо. Їх створюють для забезпечення постійної та рівномірної роботи шляхом визначення необхідних норм.

Під резервами другого виду необхідно розуміти фактори, які будуть сприяти збільшенню ефективності діяльності підприємства та усувати негативний вплив інших чинників. Ці резерви є потенційними, ще не використаними можливостями розвитку та удосконалення діяльності підприємства.

Проаналізувавши тлумачення поняття «резерв» в економічній літературі, погляди різних авторів щодо його сутності можна поділити на такі групи:

1) резерв як невикористані потенційні можливості розвитку виробництва (Баканова М.І., Шеремета О.Д., Савицька Г.В.) [2];

2) резерв як джерело компенсації чи інструмент самострахування від несприятливих наслідків та ризиків господарської діяльності (Дячек С.М., Нагорна І.В.) [3];

3) резерв як витрати цільового характеру (Орищенко М.М., Соколов Я.В.) [6,7];

4) як запаси високоліквідних засобів (матеріальних і грошових), які призначені для цільового використання (Козлова М.О., Дячек С.М., Пархомчук О.О.) [8].

Резерви, створювані на підприємстві, за змістом можна поділити на такі види:

- фінансові резерви, що забезпечують фінансову стійкість підприємству при негативному впливі зовнішніх та внутрішніх факторів;

- економічні, які призначені для того, щоб підвищити ефективність діяльності підприємства;

- матеріальні, які являють собою збережене конкретне майно на випадок певної потреби;

- інші резерви (трудові, виробничі, страхові, резерви робочого часу тощо).

Антиципаційний характер резервів зумовлює певні складності їх бухгалтерського обліку, зокрема відображення в балансі та оцінювання. Включення резервів до об'єктів бухгалтерського обліку вимагає дещо іншого відношення до їх класифікації та сутності.

Козлова М.О. зазначає, що для бухгалтерського обліку насамперед мають значення облікові резерви – об'єкти, які вводяться до системи бухгалтерського обліку як засіб її оптимізації через забезпечення відповідності доходів та витрат і впливу на фінансовий результат.

Доцільність виділення облікових резервів зумовлена тим, щоб чітко показати резерви, які формують у системі бухгалтерського обліку як засіб впливу на фінансовий результат та забезпечення відповідності доходів і витрат.

Роль облікових резервів пов'язана з конкретизацією їх функцій, які полягають у:

- забезпеченні системою бухгалтерського обліку надання об'єктивної інформації про ефективність управління;

- стабілізації інформаційної моделі діяльності підприємства;

- інформаційному забезпеченні фінансового планування [1].

Дячек С.М. стверджує, що бухгалтерське розуміння резерву охоплює:

- використання резерву як справжнього фізичного збитку (зменшення) активів;

- створення резерву для оцінки майбутніх витрат активів;

- визнання резерву в повному обсязі або в його частині як недоцільного (це означає, що величина резерву перевищує його справжню вартість або господарські явища, що були передбачені, не настали) [3].

Яремко І.Й. розглядає резерви як підставні об'єкти, які зазначаються в обліковій системі для з'ясування вартості інших об'єктів.

Вчений виділяє такі види резервів: резерви майбутніх витрат і доходів, потенційні резерви, оціночні резерви та скриті резерви [9]. Засновані на підприємстві резерви відображаються у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, вони здійснюють значний вплив на капітал підприємства та його фінансові результати.

Узагальнюючи вищезазначене можна стверджувати, що процес резервування забезпечує стабільність діяльності підприємства та самострахування від господарських ризиків.

Аналіз літературних джерел засвідчує, що існує різноманітне трактування науковцями поняття «резерв». Існуюча різноманітність резервів, їх призначення та економічний зміст призводять до термінологічної плутанини та пошуку хибних джерел їх формування і характеру використання. Таким чином, існує необхідність здійснення подальших досліджень у напрямку визначення та обґрунтування категорії —резерви, їх класифікації та відображення у бухгалтерському обліку і звітності.

Основним завданням формування резервів у бухгалтерському обліку, на думку М.О. Козлової, є «відображення в обліку у вартісному вимірнику ступеня готовності використати певний обсяг ресурсів у випадку виникнення у ньому потреби в майбутньому» [1].

Ю.А. Верига стверджує, що «необхідність створення резервів обумовлена одним із принципів бухгалтерського обліку, а саме розмежування доходів і витрат між звітними періодами» [10].

І. Й. Яремко вважає, що «створення резервів в обліковій системі, виходячи з методологічних процедур подвійного запису, є прийом зрівноважування вартості майна і розміру капіталу економічної одиниці... його не слід розуміти буквально, тому що в дійсності утримуються складові частини майна (цінності), які дорівнюють вартості створених резервів» [9].

В економічній науці, і зокрема в методології бухгалтерського обліку, використовують кілька понять, пов'язаних з резервуванням, – резерви, резерви капіталу, антиципації, резервний капітал, резервний фонд, регулятиви тощо. Ці поняття подібні за змістом, проте не тотожні.

Резерви капіталу (регулятиви) утворюються до формування фінансового результату (прибуткового капіталу), не залежать від його значення (прибуток чи збиток), а навпаки, безпосередньо впливають на його величину.

Резервний капітал формується за рахунок прибутку, що означає певну залежність від його отримання (за умов отримання збитків резервний капітал не формують).

З погляду призначення регулятиви формують для забезпечення фінансового результату (прибуткового капіталу) від ринково-кон'юктурних факторів (зміни рівня цін, потенційних зобов'язань, неплатоспроможності дебіторів тощо), а резервний капітал формують для «захисту» зареєстрованого (пайового) капіталу від форс-мажорних обставин, банкрутства (тобто від його редукації).

Резервний капітал є одним із видів резервів підприємства, для якого законодавчо встановлено особливий порядок нарахування та використання.

Він утворюється у складі власного капіталу в результаті перерозподілу нерозподіленого прибутку, тому його сума не впливає на величину власного капіталу, а лише змінює його структуру.

Можна погодитись із ствердженням І. Й. Яремка, що «резервний капітал є лише певною відкладеною на майбутнє кількістю ціннісних вартостей, утворених з нерозподіленого прибутку підприємства, які були б виплачені засновникам, акціонерам як дивіденди, коли б не потрібно було керуватися певною обережністю у майбутньому» [9].

Проте, щоб резервний капітал виконував функцію захисту підприємства від настання непередбачених подій, він має бути забезпечений

реальними активами, тобто мають бути чітко визначені ресурси, які відповідатимуть за покриття резерву.

Саме це, на думку багатьох вчених, і є основною методологічною проблемою обліку резервного капіталу, тому що на практиці підприємства, які створюють резервний капітал, роблять тільки обліковий запис, за яким немає реальних активів, що у разі необхідності зможуть покрити завдані збитки.

Після перетворення системи бухгалтерського обліку відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності та з прийняттям Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в обліковій термінології з'являється поняття «забезпечення», яке до цього часу називали резервами майбутніх витрат і платежів.

Створення забезпечень майбутніх витрат і платежів регламентує НП(С)БО 11 «Зобов'язання», згідно з яким забезпечення розглядають як зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу.

Забезпечення є багатогранним об'єктом бухгалтерського обліку, їх інколи трактують як зобов'язання, резерви чи фонди підприємства [11].

М.О. Козлова вважає, що «забезпечення за сутністю – не резерв, оскільки використовується не у випадку крайньої необхідності, а постійно». В.С. Терещенко трактує забезпечення майбутніх витрат і платежів як резервний фонд спеціального призначення у вигляді високоліквідних активів, що створює суб'єкт господарювання за рахунок власних джерел фінансування для покриття зобов'язань з невизначеним часом або сумою погашення [12].

Ю.В. Верига та М.М. Орищенко під забезпеченням розуміють «резерви капіталу пасивного характеру, створені відповідно до вимог чинного законодавства та внутрішніх документів у вигляді операційних витрат, шляхом прогнозних розрахунків для рівномірного покриття очікуваних майбутніх витрат» [10, 6].

Узагальнивши вищенаведені трактування, можна зробити висновки, що забезпечення містять елементи як резерву, так і зобов'язання, оскільки вони створюються при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язань і використовуються для покриття лише тих витрат, для яких і були створені.

Характеристику основних видів резервів підприємств зазначено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 Характеристика основних видів резервів підприємства

№ з/п	Критерій розмежування	Резерви підприємства				
		Економічні	Фінансові	Матеріальні	Облікові	
1	Призначення	підвищити ефективність діяльності підприємства	забезпечити високий рівень фінансової стійкості при негативному впливу факторів	збереження майна на випадок потреби для захисту від впливу негативних факторів	забезпечити відповідність витрат і доходів та уточнити оцінку зобов'язань, доходів, витрат, активів і капіталу підприємства	
2	Виникнення в момент	виявлення або як результат свідомої дії	формування резерву	формування (виявлення) резерву	формування резерву шляхом облікового запису	
3	Можливість виявлення	так	Так	так	так	
4	Обов'язковість	ні	Ні	ні	так (проте не всі)	
5	Нормативне закріплення величини	ні	Ні	ні	так	
6	Чіткий цільовий характер	ні	Так	так	так	
7	Суб'єкт	технічний відділ	фінансовий менеджер	виробничий цех, складське господарство	обліковий персонал	
8	Є предметом політики підприємства	господарської	фінансової	фінансово-господарської	облікової	
9	Відображення як об'єкта обліку	не відображаються	Так	так (у складі іншого майна)	так	
10	Формування в обліку	ні	Ні	ні	так	
11	Фази процесу резервування	1) виявлення	1) планування			
			2) формування (виявлення)	2) формування	2) формування резерву шляхом облікового запису	
			3) моніторинг наявності резерву на певний момент			3) збереження резерву
			4) використання			
12	Виступають об'єктом	внутрішнього контролю				
		економічного аналізу	бухгалтерського обліку		зовнішнього контролю	
економічного аналізу	–					

Джерело: систематизовано автором на основі [8]

Відповідно до таблиці 1.1. бачимо, що між різними видами резервів існують певні відмінності за вище поданими позиціями. Такий поділ резервів дозволить уникнути термінологічної невизначеності та дозволить спеціалістам різних сфер (бухгалтерам, аналітикам, технологам, фінансовим менеджерам та ін.) оперувати чітко визначеними даними про облікові резерви, економічні резерви (потенційних можливостей), матеріальні та фінансові резерви враховуючи їх особливості та відмінності, що існують між ними.

Неврегульованість проблемних моментів, наявність суперечливих положень у чинних нормативних актах призводять до поступового скасування на практиці формування резервів підприємствами України.

Дослідження практики діяльності підприємств засвідчує неналежний ступінь уваги для формування резервів, нерозуміння керівництвом підприємств їх необхідності, небажання бухгалтерів формувати будь-які резерви крім обов'язкових.

У результаті чого виділено та узагальнено чинники, усунення впливу яких стане запорукою активізації резервування та підвищення ступеню довіри до облікових резервів як ефективного інструменту захисту від господарських ризиків.

Застосування вдосконаленого понятійно-термінологічного апарату стосовно резервування в усіх відповідних нормативних документах забезпечить уникнення термінологічної плутанини, полегшить сприйняття облікової інформації на всіх рівнях менеджменту, позбавить невиправданого термінологічного плюралізму у науковій сфері, що в підсумку призведе до усталення конвенційних науково обґрунтованих підходів до сутнісного наповнення понять, забезпечить вироблення методичного облікового інструментарію резервної системи підприємств України.

1.2 Законодавчо-нормативне регулювання бухгалтерського обліку резервів

У середині 30-х рр. ХХ ст. була впроваджена короткотермінова практика створення резерву сумнівних боргів. Так, відповідно до Положення про бухгалтерські звіти та баланси від 29.07.1936 р. підприємствам дозволялось створювати резерви сумнівних боргів не вище 25 % їх суми. Але, невдовзі, спеціальним листом Наркомфіну резерви створювати було заборонено [14].

Крім того, слід зазначити, що за радянських часів при орієнтації господарства на виконання соціалістичного плану та при безперервних закликах до пошуку прихованих резервів зниження собівартості продукції, зниження матеріаломісткості, мінімізації витрат, ігнорувалась роль облікових резервів.

Навіть коли мова йшла не про приховані облікові резерви, а про будь-які, що формуються у західній обліковій практиці (неважливо, за рахунок собівартості чи за рахунок прибутку до оподаткування, чи після оподаткування), радянські обліковці (зокрема, В. Макаров, М. Белоусов) безапеляційно стверджували, що основною причиною, яка спонукає капіталістів зменшувати у звітності показник прибутку шляхом утворення різноманітних резервів, є прагнення приховати справжні суми величезних доходів та применшити розмір чистого прибутку у звітності, що публікується.

Тобто за радянських часів облікові резерви приймалися як засіб викривлення фінансового результату підприємства, найбільше це стосувалося оціночних резервів, у зв'язку з чим утворення яких в той час було категорично заборонено.

В цілому загальні події стосовно резервування та особливості його

нормативного регулювання відображено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 Особливості нормативного регулювання операцій з обліковими резервами за радянський період

Роки	Нормативний документ	Питання, що регулює
1938	Спеціальний лист Наркомфіну	Заборонялося створювати резерви сумнівних боргів, які до цього створювалися не більше 25% їх суми[13, с. 267]
1951- 1955	«Положення про бухгалтерські звіти та баланси державних, кооперативних (крім колгоспів) та громадських підприємств організації», затверджене Радою Міністрів СРСР 12.09.1951 р. введене в дію з січня 1952	Основні засоби повинні були показуватися в активі балансу без вирахування зносу. Суму зносу з цього моменту слід було відображати у пасиві балансу за особливою статтею. Дозволялося залишати на балансі суми для можливих виплат покупця за продукцію., продану з гарантією (гарантійний резерв), у розмірі не більше витрат, передбачених планом на виконання гарантійних зобов'язань з врахуванням терміну гарантії. Не витрачені суми повинні приєднуватися до прибутку відповідного року [13, с. 267]
1979	«Положенням про бухгалтерські звіти та баланси», затвердженим Постановою ради міністрів СРСР від 29 червня 1979 р. № 633	Передбачено щомісячне резервування та включення до витрат виробництва або обігу сум заробітної плати за час відпустки робочим та щорічної винагороди працівникам та службовцям за вислугу років [14, с. 19]
1991	Постанова ради міністрів СРСР від 22 жовтня 1990 р. № 1072	Включення витрат на всі види ремонту основних виробничих засобів до складу витрат на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг), формування резерву передбачалося лише у випадку необхідності [14, с. 19]

Джерело: систематизовано автором на основі [15]

Відповідно до даних таблиці бачимо, що в радянські часи різноманітність облікових резервів, що формувалися підприємствами, була

незначною. З метою визначення ступеня достатності нормативного регулювання облікових резервів підприємства, пропонуємо розглянути табл. 1.3, у якій систематизовано основні питання, котрі набули свого законодавчого врегулювання в частині облікових резервів у тій чи іншій країні.

Таблиця 1.3 Нормативне регулювання облікових резервів в різних країнах

Питання, що регулює нормативний документ	СРСР	МСФЗ	Україна	Білорусь	Болгарія
Визначення поняття	-	+	+*	+	+
Умови визнання	+	+	+**	+	+
Порядок оцінки	+	+	+	+	+
Кореспонденція рахунків	+	-	+	+	+
Порядок формування і використання	+	+	+	+	+
Ліквідація резервів	+	-	-	+	-
Порядок інвентаризації	+	+	+	+	+
Цільове використання	+	+**	+**	+**	+**
Відповідальність	+	-	+*	+*	+*

* Стосується не всіх видів облікових резервів

** Лише загальні засади

Джерело: систематизовано автором на основі [8].

Дані, наведені в таблиці, свідчать про те, що нормативні документи в частині облікових резервів підприємства у вище зазначених країнах висвітлюють практично однакове коло питань. У свою чергу, варто наголосити на тому, що використання МСФЗ як основи для формування національного законодавства в сфері бухгалтерського обліку різних країн зумовило виникнення ряду спільних рис в частині нормативного регулювання.

Проте, слід зазначити, що, наприклад, в МСФЗ порівняно з Україною питанню визначення поняття «резерви», його умовам визнання та порядку оцінки приділяється значно більше уваги, ніж в нашій державі.

З метою кращого усвідомлення особливостей нормативного регулювання в частині облікових резервів підприємства у кожній країні, що, у свою чергу, дасть змогу перейняти найкращий досвід у даному аспекті і для України, пропонуємо детальніше зупинитися на даному питанні.

Якщо брати до уваги радянський період історії методики облікового резервування порівняно із сьогоденням, то слід зазначити, що в СРСР методика була спрямована на правильне, достовірне та без будь яких викривлень відображення в обліку і звітності формування та використання облікових резервів. За словами М.О. Козлової [16], хоча ця методика не була позбавлена певних недоліків (табл. 1.4), проте з метою спрощення обліку у 2000 р. було втрачено аналітичність даних обліку та знищено деякі рахунки, зокрема, рахунки фондів.

Таблиця 1.4 Порівняльна характеристика практики облікового резервування та фондування

Радянська практика		Сучасна західна капіталістична практика		Сучасна українська практика	
Негативне	Позитивне	Негативне	Позитивне	Негативне	Позитивне
1. надмірне резервування та фондування 2. складність обліку і громіздкість	1. чітко вироблена методика 2. регламентація процесу резервування	1. приховані та латентні резерви 2. мірне резервування (Німеччина)	1. внаслідок використання принципу обачності можливість забезпечити стійкий фінансовий стан фірми	1. недостатнє резервування 2. відсутність фондування (відсутність для всіх підприємств можливості формування амортизаційного фонду, фонду споживання та фонду розвитку виробництва) 3. недостатня регламентація процесу резервування)	Наявність законодавчої вимоги формування фондів для державних госпрозрахункових підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [15].

Отже, за радянських часів існувала чітко розроблена методика та регламентація процесу резервування, що, на жаль, втрачено на сьогодні.

Позитивним же моментом у сучасній практиці облікового резервування є те, що внаслідок використання принципу обачності, існує можливість забезпечити стійкий фінансовий стан підприємства в умовах конкурентного середовища.

Варто зазначити, що відмінності у особливостях формування і використання облікових резервів підприємства зумовлені поступовою передачею повноважень щодо самофінансування окремим суб'єктам господарювання, зростання відносної самостійності при розподілі прибутку за роки незалежності України.

Порівнюючи особливості формування облікових резервів в радянський час та на сьогодні, слід зазначити, що існує суттєва відмінність, яка, в свою чергу, впливає із засад їх нормативно - правового регулювання, котрі виступають підґрунтям створення підприємствами облікових резервів на практиці.

Найбільш схожі між собою особливості нормативного регулювання облікових резервів підприємства у Республіці Білорусь, Болгарії та Україні, проте, у свою чергу, і для них характерні певні відмінності.

Так, у Республіці Білорусь основними нормативними документами в частині облікових резервів є: Інструкція з бухгалтерського обліку «Резерви, умовні зобов'язання і умовні активи» [14], яка ґрунтується на положеннях МСФЗ з врахуванням національних особливостей країни; Закон РБ від 18.10.1994 № 3321-ХІІ «Про бухгалтерський облік» (в ред. Закона РБ від 25.06.2001 № 42-3), згідно зі ст. 12 якого проводиться інвентаризація сформованих резервів; Методичні вказівки по інвентаризації майна і фінансових зобов'язань, затверджені Мінфіном РБ 05.12.1995 № 54 згідно з якими визначається порядок проведення та оформлення її результатів.

У Болгарії основним нормативним документом в частині облікового резервування є Національний стандарт бухгалтерського обліку №37

«Резерви, умовні зобов'язання, умовні активи», який розроблений на основі МСФЗ 37 та ґрунтується на його положеннях [23].

В системі нормативно-правового регулювання щодо формування та використання резервів можна виділити три рівні:

I - нормативно-правові акти, що регулюють господарські операції, пов'язані із створенням резервів;

II - нормативно-правові акти, що регулюють ведення бухгалтерського обліку та порядок складання фінансової звітності в частині резервів;

III - внутрішньофірмові положення, що регулюють порядок формування та використання резервів, а також відображення цих операцій в обліку.

Загальні вимоги щодо ведення та організації бухгалтерського обліку на підприємствах України, мета складання фінансової звітності та її складові визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [24].

Відповідно до ст. 87 Господарського кодексу України, у господарському товаристві створюється резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому установчими документами, але не менш як 25% статутного фонду [25].

Пропонуємо детальніше зупинитися на розгляді особливостей нормативно-правових документів України, які регулюють питання в частині облікових резервів (табл. 1.5).

Отже, відмінності практики обліку за кордоном та в Україні зумовлені правовими, методологічними, методичними, організаційними особливостями.

В цілому, шляхом порівняння вітчизняної та закордонної практики нормативного регулювання облікових резервів підприємства встановлено, що в Україні існує проблема законодавчого забезпечення та регулювання обліку різновидів резерву майбутніх витрат і платежів.

Таблиця 1.5 Нормативні документи України, якими регулюються операції з обліковими резервами підприємства

№ з/п	Нормативний акт	Особливості формування резервного капіталу	Особливості оподаткування облікових резервів підприємства	Загальні вимоги до формування резервів	Відображення у звітності	Порядок і методи розрахунку РСБ	Перелік статей, що належать до забезпечень, порядок їх визнання	Вимоги до проведення інвентаризації резервів	Обов'язковість формування
1	Господарський кодекс України	+							
2	Податковий кодекс України		+						
3	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»			+					
4	Закон України «Про акціонерні товариства»	+							+
5	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»				+	+			+
6	НП(С)БО 16 «Витрати»								
7	НП(С)БО 11 «Зобов'язання»						+		+
8	НП(С)БО 26 «Виплати працівникам»						+		+
9	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій			+					
10	Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків							+	
11	Лист МФУ «Про розгляд звернення» щодо створення резервів на виплату відпусток»						+		
12	МСФЗ 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки»			+					
13	МСФЗ 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»						+		

Джерело: систематизовано автором на основі [8].

Специфіка нормативного регулювання облікових резервів підприємства у кожній країні, на нашу думку, формується під впливом національних традицій, підходів до розуміння сутності резервів, їх призначення, ступеня регламентації обліку в державі, існування різних організаційно-правових форм підприємств та особливостями їх функціонування.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає мету, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів [26].

У Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності розглядається питання розкриття інформації за статтями балансу:

- у статті «Дебіторська заборгованість за продукцію товари, роботи, послуги» відображається заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем, якщо така інформація наводиться в окремій статті), скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто);

- у статті «Резервний капітал» наводиться сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства;

- у статті «Довгострокові забезпечення» відображаються нараховані у звітному періоді майбутні витрати та платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання тощо), розмір яких на дату складання балансу може бути визначений тільки шляхом попередніх (прогнозних) оцінок. У разі якщо сума довгострокових виплат персоналу може бути визнана суттєвою, така інформація наводиться у додатковій статті «Довгострокові забезпечення витрат персоналу». До підсумку балансу включається загальна сума довгострокових забезпечень [27].

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість визначені НП(С)БО 10

«Дебіторська заборгованість». Надає визначення поняттям «поточна дебіторська заборгованість», «чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості», «сумнівний борг». У п. 8 визначено порядок нарахування резерву сумнівних боргів за одним із методів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості (величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів); застосування коефіцієнта сумнівності (величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності, який розраховується трьома способами) [28].

НП(С)БО 11 «Зобов'язання» надає визначення забезпечень, як зобов'язань з невизначеними сумою або часом погашення. Забезпечення створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо. Суми створених забезпечень визнаються витратами. Забезпечення використовується лише для відшкодування тих витрат, для покриття яких воно було створено. Забороняється створювати забезпечення для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємства. Сума забезпечення визначається за обліковою оцінкою ресурсів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання, на дату балансу [11].

НП(С)БО 16 «Витрати» визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства. Пункт 19 регламентує включати до витрат на збут витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування, витрати на оплату праці та комісійні винагороди працівникам, витрати на утримання та ремонт основних засобів. Пункт 20 регламентує включати до інших операційних витрат відрахування до резерву сумнівних боргів. Пункт 22 регламентує до складу витрат на оплату праці включати заробітну плату за окладами й тарифами, премії та заохочення, матеріальну допомогу, компенсаційні виплати, плату відпусток та іншого

невідпрацьованого часу, інші витрати на плату праці [29].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій і не грошовій формах) за роботи, виконані працівниками визначає НП(С)БО 26 «Виплати працівникам». Зазначене НП(С)БО передбачає:

- пункт 7 створення забезпечень на виплати за невідпрацьований час, що підлягають накопиченню;

- пункт 8 передбачає створення забезпечень на виплату премій та інших заохочувальних виплат у звітному періоді, якщо робота, виконана працівниками у цьому періоді, дає їм право на отримання таких виплат у майбутньому;

- пункт 31 передбачає створення забезпечення на інші довгострокові виплати працівникам в сумі теперішньої вартості зобов'язання на дату балансу за вирахуванням справедливої вартості на дату балансу активів програми, якими буде погашатись це зобов'язання [30].

НП(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про необоротні активи, утримувані для продажу, та групу активів, що належить до вибуття в результаті операції продажу, а також припинену діяльність. Пункт 3 III розділу передбачає, що для погашення зобов'язань підприємства, що виникають у зв'язку з визнанням компонента підприємств, який відповідає ознакам припиненої діяльності, утримуваним для продажу, і обумовлені вимогами законодавства, договорів або при прийнятті на себе добровільно перед фізичними та юридичними особами у зв'язку з таким припиненням діяльності (вихідна допомога та інші виплати при звільненні, штрафи, пені за порушення умов договорів тощо), створюються забезпечення відповідно до НП(С)БО 11 «Зобов'язання» [31].

У плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій для обліку резервів

передбачено наступні рахунки:

- 38 «Резерв сумнівних боргів»;
- 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» (471 «Забезпечення виплат відпусток», 472 «Додаткове пенсійне забезпечення», 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань», 474 «Забезпечення інших витрат і платежів», 475 «Забезпечення призового фонду (резерв виплат)», 477 «Забезпечення матеріального заохочення», 478 «Забезпечення відновлення земельних ділянок») [32].

Ризики, що впливають на підприємницьку діяльність, можуть призвести як до збитків, так і до прибутків компанії, тому їх необхідно врахувати при складанні фінансової звітності. Інформацію про те, які резерви повинні створювати компанії, в яких випадках слід розкривати дані про умовні активи та зобов'язання відображено в МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання і умовні активи». Резерви створюються для того, щоб відобразити у складі витрат поточного періоду суму, яка може знадобитися для покриття майбутніх збитків [23].

Варто зазначити, що дослідження чинних нормативно-правових актів з питань бухгалтерського обліку в Україні свідчить про неоднозначність та невирішеність низки питань щодо формування та використання облікових резервів. Зокрема, це стосується наявності протиріч та внутрішніх неузгодженостей між різними нормативними актами.

Так, наприклад, Козлова М.О. аналізує виявлені проблемні аспекти в законодавстві, що мають найбільший вплив. У тому числі, вона наголошує на тому, що саме внаслідок недосконалості чинної практики обліку, виникають труднощі при відображенні операцій з формування та використання резервів у бухгалтерському обліку (а це спричиняє відмову підприємств від резервування, а також ускладнює його практичну реалізацію), а нечіткість формулювань зумовлює можливість порушення законодавства. У свою чергу, В.С. Терещенко [13] також акцентує увагу у своїх дослідженнях на недосконалості нормативної бази України в частині резервів майбутніх

витрат і платежів, яка знаходить своє вираження у наявності розбіжностей в формулюваннях положень НП(С)БО, Інструкції про застосування Плану рахунків стосовно обов'язковості формування резерву майбутніх витрат і платежів, законодавчої нерозробленості методики бухгалтерського обліку операцій стосовно їх формування та використання [33].

Отже, пропонуємо згрупувати та систематизувати проблемні моменти в частині нормативного регулювання облікових резервів в Україні (рис. 1.1)

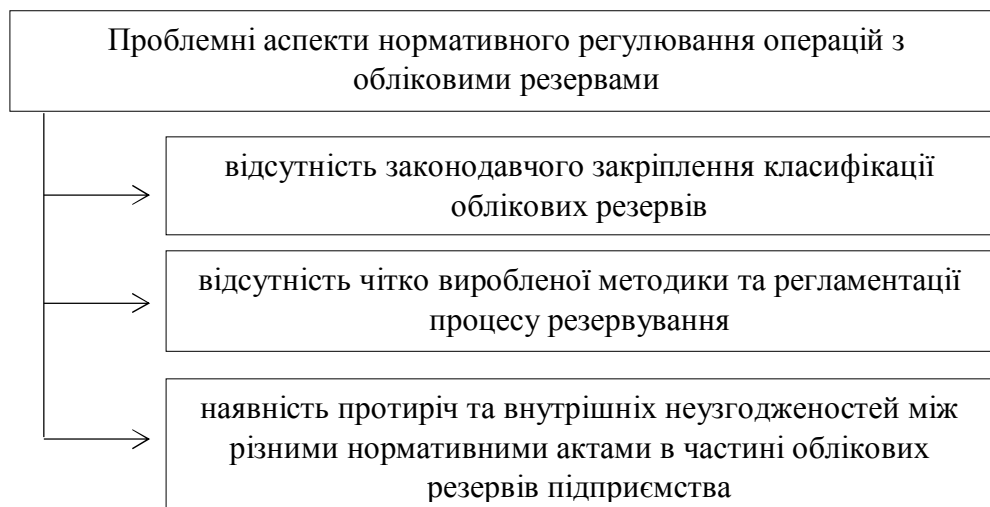

Рисунок 1.1 – Блоки проблемних аспектів нормативного регулювання операцій з обліковими резервами підприємства

Джерело: побудовано автором на основі [8].

Серед всієї різноманітності виявлених проблем у частині нормативного регулювання облікових резервів підприємства, можна виділити три основні блоки, які об'єднують в собі проблемні питання згруповані за спільними ознаками.

З метою забезпечення ефективності резервування в Україні дані проблемні аспекти потребують свого негайного вирішення та законодавчої регламентації.

Невизначеності і умовності - дані обставини, властиві бізнесу в українській економіці, викликали необхідність розвитку у вітчизняній методології обліку порядок формування окремої частини облікової

інформації з метою досягнення достовірності та повноти даних про діяльність підприємств у фінансовій звітності. Більшою мірою це стосується системи бухгалтерського обліку підприємств, що виходять на міжнародний ринок, та які формують бухгалтерську звітність згідно з правилами МСФЗ.

Важливо зіставити принципи застосування резервів згідно з вітчизняною системою бухгалтерського обліку з принципами МСФЗ за аналогічним категоріям (таблиця 1.6).

Таблиця 1.6 Зіставлення складу резервів в сучасному вітчизняному бухгалтерському обліку з принципами МСФЗ

Вітчизняна система бухгалтерського обліку	МСФЗ
Резервний капітал. Формується за рахунок нерозподіленого прибутку за певними напрямками використання: для відшкодування збитків, викупу акцій, відшкодування непередбачених втрат зобов'язань при відсутності інших можливостей [29]	Крім резервів, сформованих за рахунок нерозподіленого прибутку включає резерв переоцінки основних засобів (МСФЗ 16) [35], резерв переоцінки нематеріальних активів (МСФЗ (IAS) 38) [36], резерв переоцінки фінансових активів (МСФЗ (IAS) 39), резерв переоцінки іноземної валюти (МСФЗ (IAS) 21) [173].
Оціночні резерви. Формуються в сумі збільшення інших витрат організації і знижують величину активів в бухгалтерському балансі	Оцінка відповідних активів також передбачає аналогічні коригування їх величини, однак не у всіх випадках для цього використовуються рахунки резервів.
- матеріальних запасів - резерв під зниження їх вартості [22];	Запаси повинні оцінюватися за найменшою з двох величин: за собівартістю або за чистою вартістю продажу. Запаси зазвичай списуються до чистої ціни продажу постатейно (МСФЗ (IAS) 2) [173]
- фінансових вкладень - резерв під їх знецінення [27];	Якщо існує об'єктивне свідчення понесення збитку від знецінення позик і дебіторської заборгованості або утримуваних до погашення інвестицій, які обліковуються за амортизованою вартістю, то сума збитку оцінюється як різниця між балансовою вартістю активу та приведеною вартістю розрахункових майбутніх потоків грошових коштів. Балансова вартість активу повинна бути зменшена безпосередньо або із використанням користуванням рахунку оціночного резерву. Сума збитку повинна бути визнана у звіті про прибуток або збиток (МСФЗ (IAS) 39) [173]
- дебіторської заборгованості - резерв по сумнівним боргам [29]	
Оціночні зобов'язання. Зобов'язання організації з невизначеною величиною і (або) терміном виконання [18]	Резерв – зобов'язання з невизначеним строком виконання або зобов'язання невизначеною величиною (МСФЗ (IAS) 37) [173]

Джерело: сформульовано автором на основі [35, 36]

У МСФЗ приділяється багато уваги порядку обліку знецінення активів, проте резерви не розглядаються як основний інструмент регулювання відповідних сум.

Відзначимо, що МСФЗ розділяють поняття резерву і умовного зобов'язання на самостійні категорії, що характеризують різні види зобов'язань. Резерв - оцінюване зобов'язання, але не умовне.

1.3 Класифікація резервів та методичні особливості їх обліку у сільськогосподарських підприємствах

Під класифікацією резервів розуміють систематизацію множини цих резервів на основі врахування певних спільних ознак та критеріїв, які групують підмножини в більш загальні поняття.

В умовах реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку до вимог МСФЗ класифікації резервів не приділялось належної уваги. Проблема полягає в обґрунтуванні необхідної достатності класифікаційних груп резервів, що дозволить розглядати ці резерви як багатогранні об'єкти бухгалтерського обліку, яким притаманні свої властивості та характеристики.

Рішення про формування певного резерву приймається на підприємстві залежно від його галузевої специфіки, майнового стану, чисельності працівників тощо. Безпосередньо перелік резервів і порядок їх формування повинен бути передбачений в документі, який регламентує облікову політику.

З метою організації пошуку резервів на підприємстві досліджено принципи його здійснення [15]:

1. Принцип масовості пошуку резервів – залучення до пошуку резервів усього управлінського персоналу у порядку виконання ним службових обов'язків;

2. Принцип визначення провідної ланки та виділення «вузьких місць» – передбачає пошук резервів за групами «найкращих» та «найгірших» ділянок

у ланцюжку створення вартості;

3. Принцип урахування типу виробництва – деталізація пошуку резервів відповідно до масовості або унікальності виробництва;

4. Принцип одночасного пошуку резервів – пошук на всіх стадіях життєвого циклу продукту;

5. Принцип урахування комплектності резервів – визначення резервів у натурально-речовій формі і зіставлення їх із складом та співвідношенням ресурсів, що потрібні для реалізації виявлених можливостей покращення того або іншого показника;

6. Принцип усунення повторного рахунку резервів – використання методу абстракції під час зіставлення впливу взаємодіючих, але функціонально різних факторів на один і той же результат. При цьому до уваги береться найменший із впливів, оскільки у такому розмірі резерв є комплектним.

У сільськогосподарських підприємствах зазвичай створюються такі види резервів, як резервний капітал; резерв сумнівних боргів; резерв забезпечення подальших витрат і платежів; страхові резерви.

Антиципаційний характер резервів зумовлює певні складності їх бухгалтерського обліку, зокрема оцінювання та відображення в балансі. Включення резервів до об'єктів бухгалтерського обліку вимагає дещо іншого ставлення до їх сутності та класифікації.

Перші спроби розробки єдиної класифікації резервів з'явилися в обліковій літературі у першій пол. XX ст. Так, І.О. Кошкін пропонував створювати резерви на погашення природного убутку товарів; на погашення майна; на погашення сумнівних боргів; на погашення збитків від зниження цін [45]. Проблемі класифікації резервів приділяли увагу також зарубіжні вчені та науковці радянського періоду, але в своїх дослідженнях вони наводили зведену класифікацію резервів в цілому або виділяли занадто широкі групи резервів.

Таблиця 1.7. **Особливості сутності та змісту поняття «резерви» у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців**

Автор	Трактування поняття «резерв»
Й. Бетге [37]	Пасивні статті для відображення визначених обов'язків підприємства, які чітко не визначені сумою та змістом на звітну дату, сформовані за рахунок витрат, що повинні бути розподілені в періоді, коли виникли ці обов'язки
Ю.А. Верига, М.М. Орищенко [6, 10]	Під резервами капіталу розуміють антиципації цільового характеру, створені відповідно до чинного законодавства, установчих документів, принципів обліку, НП(С)БО у вигляді резерву сумнівних боргів, резервів майбутніх витрат і платежів, резервного капіталу та призначені для здійснення обов'язкових виплат, покриття передбачуваних та очікуваних витрат, усунення наслідків надзвичайних подій і забезпечення таких умов функціонування підприємства, які задовольняють його власників
Л.Т. Гіляровська, Л.А. Мельникова [39]	Фінансові резерви – витрати підприємства, які дорівнюють сумі відрахувань згідно з правилами бухгалтерського обліку під час створення статутних, оціночних резервів та резервів майбутніх витрат
Дячек С.М. [3]	Інструмент самострахування підприємства від впливу в майбутньому на фінансовий стан підприємства очікуваних негативних наслідків ризиків господарської діяльності
Яремко І.Й. [9]	Підставні об'єкти, що вводяться в облікову систему для уточнення вартості інших об'єктів
М.О. Козлова [1]	Запас високоліквідних засобів, що створюються суб'єктом господарювання відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів, характеризуються особливим порядком формування та необхідністю оперативного цільового використання, і призначений для покриття ймовірних або очікуваних витрат і збитків
Ж.Б. Дюмарше	Накопичення ресурсів для компенсації можливих збитків [4, с. 337]

Джерело: сформовано автором на основі [56]

Варто зазначити, що виникнення резервів пов'язане із невизначеністю діяльності суб'єкта господарювання в майбутньому. Створення резервів передбачало вилучення з господарського обороту та акумулювання різних видів активів, подальше використання яких мало чітке цільове призначення.

Викликає інтерес класифікація, розроблена Л.В. Гіляровською (табл.

1.5) та за Л.А. Мельниковою (табл. 1.6), оскільки, на думку автора, дозволяє отримати всебічне уявлення про місце та роль резервів у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання.

Таблиця 1.8. Класифікація резервів за Л.В. Гіляровською

Класифікаційна ознака	Класифікаційна група
За видами ресурсів	Резерви засобів праці(основних виробничих засобів); Резерви предметів праці (матеріальних ресурсів); Резерви праці (трудові ресурси); Резерви фінансових ресурсів
За джерелами утворення	Зовнішні резерви (держані, регіональні, галузеві); Внутрішньовиробничі резерви
За місцем виникнення	Резерви міжгосподарських (регіональних) зв'язків ; Резерви зовнішнього середовища економічних відносин; Внутрішньогосподарські резерви
За сферою впливу	Виробничі резерви; Невиробничі резерви
За ступенем дії	Резерви екстенсифікації використання ресурсів; Резерви інтенсифікації використання ресурсів
За терміном виявлення	Поточні резерви; Оперативні резерви; Перспективні резерви; Невикористані резерви

Джерело: розроблено автором на основі [39].

Науковці пропонують розподіляти резерви за видами ресурсів на економічні та фінансові. До складу економічних резервів науковці відносять матеріально-технічні, трудові та науково-технічні; до фінансових – резерви, які формуються підприємствами з метою реалізації їх фінансової концепції, або для страхування бізнесу в умовах ризику та невизначеності (статутні, резерви майбутніх витрат і платежів, оціночні резерви).

Чинним законодавством України, що регламентує організацію та ведення бухгалтерського обліку, не закріплено визначеної класифікації резервів капіталу: у нормативних документах їх лише перераховано. Так, у чинному законодавстві не віднесено до жодної класифікаційної групи резервів ні резерви майбутніх витрат і платежів, ні резерв сумнівних боргів,

ні резервний капітал.

Таблиця 1.9. Класифікація резервів за Л.А. Мельниковою

Класифікаційна ознака	Класифікаційна група
За часом створення	Резерви, невраховані при розробці плану; Резерви, які виникли після затвердження плану
За можливістю пошуку	Явні резерви; Приховані резерви
За етапами життєвого циклу виробу	Резерви перед виробничі; Резерви виробничі
За стадіями кругообігу руху засобів	Резерви експлуатаційні; Резерви на стадії процесу постачання; Резерви на стадії процесу виробництва; Резерви на стадії процесу реалізації
За етапами процесу виробництва	Резерви організації виробництва; Резерви технології виробництва; Резерви організації праці; Резерви організації управління
За видами діяльності	Резерви збутової, маркетингової, інвестиційної, інноваційної, фінансової, виробничої та зовнішньоекономічної діяльності
За участю в страхових ризиках	Статутні резерви; Резерви майбутніх витрат; Оціночні резерви
За напрямом пошуку з метою зростання кінцевих результатів діяльності	Резерви фінансових результатів; Резерви фондвіддачі та продуктивності праці; Резерви оборотності оборотних засобів; Резерви рентабельності активів; Резерви продажу; Резерви власного та позикового капіталу; Резерви чистих активів; Резерви зниження витрат на виробництво продукції

Джерело: розроблено автором на основі [39].

Для класифікації резервів науковцями були обрані наступні ознаки: джерело утворення, місце виникнення, сфера впливу, ступінь впливу на ресурси, строки та час виявлення, можливість пошуку, етапи життєвого циклу виробу, стадії кругообігу грошових ресурсів, етапи процесу виробництва та управління, види діяльності, направлення для пошуку резервів з метою збільшення фінансового результату діяльності, участь в страхуванні ризиків досягнення фінансового результату (як об'єкта

бухгалтерського обліку). Єдиним недоліком запропонованої класифікації є її загальноєкономічний характер.

Якщо говорити про класифікацію резервів з бухгалтерської точки зору, то необхідно відмітити, що зарубіжні вчені внесли значний вклад в розвиток системи резервування, формування якої обумовлене різними факторами та переслідує різні цілі.

Зокрема, величезний вплив на розвиток наукових поглядів щодо резервів здійснила класифікація, розроблена Я.В. Соколовим (рис. 1.2).

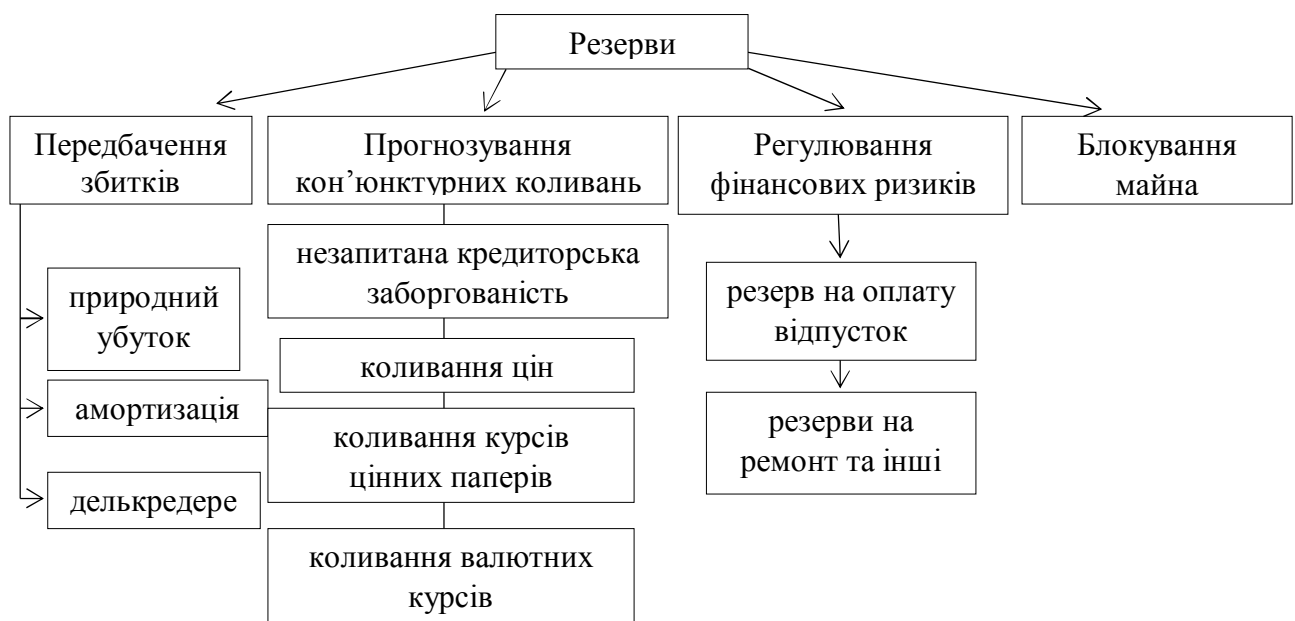

Рисунок 1.2 – Класифікація резервів за Я.В. Соколовим

Джерело: сформульовано автором на основі [7]

Я.В. Соколов класифікував резерви на передбачення збитків, прогнозування кон'юнктурних коливань, регулювання фінансових ризиків та блокування майна. На нашу думку, запропонована класифікація не може бути адаптована в Україні, внаслідок того, що чинним законодавством не передбачено формування резервів на незапитану кредиторську заборгованість, на коливання цін, на коливання валютних курсів.

В міжнародній практиці при складанні фінансової звітності резерви класифікуються за такими основними ознаками Палій В.Ф.:

1) Резерви капіталу, включаючи фонд переоцінки вартості, та резерви

надходженні доходів у майбутньому, різних дотацій та безоплатно одержаних активів;

2) Нормативні резерви (встановлені законодавством) та ненормативні резерви (рішення про створення яких приймається підприємством самостійно);

3) Розподільчі, які розподіляються між власниками, та не розподільчі резерви (розподіл цих резервів розпочинається при настанні ліквідації);

4) Цільові резерви (створюються та використовуються на конкретні цілі) та загальні резерви (не мають цільового характеру).

Відомими науковцями В.І. Ткачом, С.В. Романовою, О.С. Чещевим були вивчені основні позиції бухгалтерського права та нормативно-законодавчої бази 30 країн, що дозволило всі види резервів зарубіжних підприємств об'єднати в три групи:

I - статутні та засновницькі резерви (контрактні резерви; факультативні; резерви із забезпечення власних фондів; емісійний дохід та дохід від злиття підприємств; резерви переоцінки; резерви, пов'язані з самоконтролем; інвестиційні субсидії; ті, що регламентовані законодавством; національні фонди інвестицій; консолідовані резерви; резервний капітал; додатковий капітал);

II - резерви із знецінення активів (оціночні резерви та регулюючі статті із знецінення всіх різновидів активів; оціночні резерви та регулюючі статті структурного типу; амортизація; хеджування);

III - оціночні резерви для ризиків і витрат (резерви, призначені для заміщення ризику комерційного характеру; гарантійного виду; соціального спрямування; юридичного характеру; облікового характеру, що забезпечують рівномірне формування собівартості продукції за періодами відповідно до принципу нарахування і відповідності).

Практика використання оціночних резервів та регулюючих статей передбачає використання двох варіантів відображення їх в балансі.

Перший – відображення оціночних резервів в активі в спеціально

передбачених рядках. В цьому випадку можна застосовувати два підваріанти.

Зміст першого полягає в тому, що резерви потрібно віднімати з кожної статті балансу окремо. Такий підхід використовують у Франції, Німеччині. Його перевага – можливість здійснювати своєчасний контроль за відображенням резервів по кожній статті балансу.

Другий підваріант передбачає відображення резервів та регулюючих статей або після кожного підрозділу активу балансу або загальною сумою. Такий підхід використовують у Японії, США та Великобританії. Слід відмітити, що в США та Японії при цьому створюється резерв під знецінення основних засобів. При такому відображенні резервів у балансі з'являється можливість для встановлення взаємозв'язку між резервами та операційними витратами, в залежності від ступеню достовірності їх оцінки.

Другий варіант відображення оціночних резервів та регулюючих статей використовується в Україні та Білорусі. Суть цього варіанту полягає в тому, що для відображення цієї категорії резервів Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [32] та Інструкцією про його застосування [33], призначено спеціальний рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» для узагальнення інформації про резерв, створений для уточнення вартісної оцінки дебіторської заборгованості.

Серед вітчизняних науковців проблема класифікації резервів частково знайшла своє відображення у працях М.О.Козлової, Я.Д. Крупки, І.Й. Яремко та Ю.А. Вериги.

Доктор економічних наук Я.Д. Крупка зазначає, що в Україні НП(С)БО регламентовано створення лише двох типів резервів: резерв сумнівних боргів і резервний капітал. Науковець вважає, що на рахунках обліковуються деякі фондіві джерела, подані як забезпечення наступних витрат і платежів, створення яких, до певної міри, можна віднести до резервування [47].

Науковець І.Й. Яремко також не виділяє певних класифікаційних ознак резервів, а лише частково їх розглядає. До резервів відносить зараховує

резервний капітал, амортизаційний капітал та резерви капіталу [9].

Ю.А. Верига класифікує резерви за джерелами утворення (резерви, що створюються за рахунок нерозподіленого прибутку; резерви, що створюються за рахунок витрат звітного періоду) та за нормативно-правовим регулюванням (резерви, що створюються відповідно до чинного законодавства або установчих документів підприємства; резерви, що створюються відповідно до НП(С)БО) [10].

Перша фундаментальна класифікація резервів запропонована М.О.Козловою, яка класифікує резерви окремо для бухгалтерського обліку та господарського контролю за такими ознаками (рисунки 1.3).

На теперішній час, це єдина та ґрунтовна класифікація резервів, яка запропонована в Україні після реформування бухгалтерського обліку відповідно до МСФЗ і прийняття національних НП(С)БО, яка має як позитивні риси, так і недоліки в порівнянні з наведеними вище підходами вітчизняних та зарубіжних вчених.

Рисунки 1.3 – Класифікація резервів за М.О. Козловою

Джерело: систематизовано автором на основі: [41]

Отже, проблеми термінології та класифікації резервів пов'язані з тим, що кожен науковець вкладає у це поняття різний зміст залежно від своєї галузевої специфіки знань.

З'ясовано, що слід розрізняти облікові резерви (об'єкти, які вводяться до системи бухгалтерського обліку як засіб її оптимізації через забезпечення відповідності доходів та витрат і впливу на фінансовий результат), резерви як запаси матеріальних та / або фінансових ресурсів (рисунок 1.4), резерви потенційних можливостей підвищення ефективності діяльності підприємства, та, відповідно, процеси резервування для кожного з виділених видів резервів.

Такий поділ резервів за економічним змістом дозволить уникнути невизначеностей, пов'язаних із процесом резервування, адже загальноприйняте розуміння поняття «резерв» у повсякденному житті та у деяких економічних літературних джерелах лише як запасу ресурсів заважає виробленню конвенційності та нівелює спроби глибокого теоретичного дослідження.

Рисунок 1.4 – Резерви у процесі облікового резервування

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Резерви формуються для досягнення оперативно-тактичних цілей суб'єкта господарювання, а саме: мінімізації впливу ризикових подій; формування фінансового результату; створення умов розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності. Резервна система забезпечує безперервність функціонування та можливість постійного розвитку сільськогосподарського підприємства.

Розглянувши вимоги чинного законодавства щодо формування та використання резервів, можна деталізувати виявлені суперечності у законодавчій базі, які ускладнюють формування, використання та відображення у звітності резервів підприємства. Основні недоліки методики бухгалтерського обліку резервів відображені в таблиці 1.10.

Таблиця 1.10 **Недоліки методики бухгалтерського обліку резервів**

Законодавча база	Недоліки бухгалтерського обліку резервів
НП(С)БО 11 «Зобов'язання»	забезпечення розглядаються як зобов'язання, хоча належать до витрат, що підтверджено п.13
НП(С)БО 26 «Виплати працівникам», НП(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»	регламентується створення відповідних видів забезпечень, про що не згадується у НП(С)БО 11 «Зобов'язання»
НП(С)БО 16 «Витрати»	розглядає у складі витрат у вигляді резервів витрати на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування, і окремо резерв сумнівних боргів
передбачений Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів»	рахунок не охоплює всі види забезпечень, що передбачені НП(С)БО 11 «Зобов'язання».

Джерело: сформульовано автором на основі [16]

Останнім часом на сільськогосподарських підприємствах України

спостерігається тенденція до реальної оцінки активів підприємства. Передусім це стосується перегляду вартості основних засобів, і, як правило, це призводить до зменшення їхньої вартості, оскільки первісні статистичні коефіцієнти перерахунку були необґрунтовано завищені.

Джерелом для уточнення вартості основних засобів є резерв з переоцінки необоротних активів (чим за сутністю є суми, що обліковуються на рахунку 41 «Капітал у дооцінках»). Отже, використання резерву відповідає строго цільовому призначенню його використання та призводить до зменшення його величини та скорочення активів підприємства. Це дає підґрунтя для припущення, що резерв з переоцінки необоротних активів необхідно обліковувати у складі резервів капіталу.

Таблиця 1.11 Досліджувані проблеми вітчизняними та зарубіжними науковцями

№ з/п	Автор	Досліджувані проблеми
1	М.М. Орищенко	– проблемні аспекти термінології та класифікації резервів підприємства
2	Ю.А. Верига	– резерви підприємств України: облік і подання інформації у звітності
3	С.М. Дячек	– необхідність резервування в бухгалтерському обліку; – поняття та класифікація резервів підприємства
4	М.О. Козлова	– необхідність покриття облікових резервів реальними активами; – резервна система підприємства: поняття, необхідність, значення, функції та обліковий аспект; – резерви, забезпечення, регулятиви: сутність та проблеми термінології; – суб'єкти та завдання внутрішньогосподарського контролю процесу резервування; – внутрішня звітність про стан резервів підприємства як основа прийняття управлінських рішень
5	В.С. Терещенко	– забезпечення майбутніх витрат і платежів як об'єкт бухгалтерського обліку: український і міжнародний досвід

Джерело: розроблено автором на основі [8]

В процесі аналізу наукової літератури нами були виявлені наступні проблемні питання:

1. необхідність покриття облікових резервів реальними активами;
2. необхідність, значення, функції та обліковий аспект резервної системи підприємства;
3. сутність та проблеми термінології резервів, регулятивів та забезпечень;
4. порядок відображення резервів у внутрішній звітності підприємства;
5. завдання внутрішньогосподарського контролю процесу резервування;
6. інші.

Аналізуючи матеріали науково-практичних конференцій, згрупуємо виявлені проблеми за кожним автором (табл. 1.12)

Таблиця 1.12 Досліджувані проблеми у тезах науково-практичних конференцій

№ з/п	Автор	Досліджувані проблеми
1	Орищенко М.М.	– облікова політика як засіб управління резервами підприємства; – організаційні підходи щодо проведення аудиту резервів підприємства; – фінансовий облік резервів і забезпечень: шляхи удосконалення
2	Гончаренко О.О., Шинкаренко О.М	– порядок формування резервів підприємства та відображення їх у звітності
3	Дячек С.М	– резерви: необхідність і порядок відображення у внутрішній звітності; – резерв під знецінення вкладень в цінні папери: доцільність впровадження в Україні; – формування резервів як метод захисту від ризиків
4	Козлова М.О.	– життєвий цикл резерву: необхідність розгляду та характеристика; – необхідність формування резервів у бухгалтерському обліку; – принципи обліку, що застосовуються при формуванні резервів; – процес облікового резервування як забезпечуючий бізнес-процес; – приховані резерви в бухгалтерському обліку
5	Поліщук І.Р.	– резервний капітал: бухгалтерський та юридичний аспект
6	Терещенко В.С.	– забезпечення майбутніх витрат і платежів як елемент резервної системи підприємства
7	Яремко І.Й.	– резервний капітал – важлива економічна категорія в методології обліку

Джерело: розроблено автором на основі [8]

В процесі аналізу матеріалів науково-практичних конференцій нами були виявлені наступні проблемні питання:

1. необхідність формування резервів у бухгалтерському обліку;
2. принципи обліку, що застосовуються при формуванні резервів;
3. доведення необхідності резервування в бухгалтерському обліку;
4. порядок відображення резервів у внутрішній звітності підприємства;
5. формування резервів як методу захисту від ризиків;
6. побудова облікової політики як засобу управління резервами підприємства;
7. організаційні підходи щодо проведення аудиту резервів підприємства;
8. інші.

Крім того, ми провели порівняльний аналіз трьох дисертаційних робіт, захищених в Україні. Метою даного аналізу було виявлення конкретних об'єктів дослідження та визначення різних позицій авторів до тлумачення термінів і понять.

Об'єктом дослідження у М.О. Козлової є облікові резерви, у С.М. Дячек – фінансові резерви [1,3], а у М.М. Орищенко – резерви капіталу, до яких вчена відносить: резервний капітал, резерв сумнівних боргів, резерви майбутніх витрат і платежів, резерв переоцінки необоротних активів, позабалансовий резерв [6].

Термін «резерв» М.М. Козлова та С.М. Дячек трактують як запас (частина) активів, Орищенко М.М. – як витрати цільового характеру.

Фінансові резерви, які є об'єктом дослідження у дисертаційній роботі С.М. Дячек, також розглядала і М.О. Козлова та запропонувала наступне визначення даної категорії: фінансові резерви – це вільні на певний момент кошти підприємства, які воно може витратити на цілі, що є найбільш терміновими та важливими. Дячек С.М. під фінансовими резервами розуміє

відокремлену частину активів, яка концентрується у фондах і призначена для покриття непередбачених витрат та страхування ризиків. Автор розглядає всі резерви, які формуються на підприємстві, як різновид фонду.

Козлова М.О., і Орищенко М.М. вважають, що поняття «забезпечення наступних витрат і платежів» є еквівалентним поняттю «резерв майбутніх витрат і платежів».

При цьому М.М. Орищенко пропонує наступне визначення даного терміну: забезпечення – антиципації пасивного характеру, створені відповідно до вимог чинного законодавства та внутрішніх документів у вигляді операційних витрат, шляхом прогнозних розрахунків для рівномірного покриття очікуваних майбутніх витрат [6].

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РЕЗЕРВІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЄЛАНЕЦЬКОГО РАЙОНУ

2.1. Систематизація облікової інформації про створення резервів

Дослідження сучасного стану та вдосконалення методики бухгалтерського обліку резервів проводилось на базі сільськогосподарських підприємств Єланецького району, зокрема:

1. ТОВ «Альянс», що розташоване в центральній частині Єланецького району. В селищі міського типу Єланець, Єланецького району Миколаївської області на відстані 100 км від обласного центру. Основні напрями діяльності господарства в галузі рослинництва є вирощування сільськогосподарських культур – пшениці озимої, соняшнику, ячменю та ріпаку.

2. ТОВ «Надія» розташоване в Миколаївській області, Єланецькому районі, в селі Калинівка, провулок Янтарний, 8. Займається вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, зокрема: пшениця та соняшник.

3. ТОВ «Загрей-агро», яке розташоване в селі Великосербулівка, Єланецький район, Миколаївська область. Займається вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, а саме: ячмінь яровий та соняшник.

Методика формування та використання резервного капіталу в бухгалтерському обліку сільськогосподарських підприємств Єланецького району заснована на відповідних нормативних вимогах для господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм. Слід зазначити, що в законодавчих документах, що регулюють діяльність акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю, використовується поняття

«резервний фонд», в той час, як в нормативній базі з бухгалтерського обліку для позначення відповідної за змістом облікової категорії вживається термін «резервний капітал».

На практиці резервний фонд найчастіше визнається частиною резервного капіталу, яка створюється на підставі вимог законодавства. Однак частина резервного капіталу, яка формується на добровільних засадах, також може називатися резервним фондом. Тому при позначенні відповідних облікових об'єктів важливо їх обґрунтоване розмежування по передумовам і цілям створення і використання.

Умови формування резервного фонду повинні бути відображені в статуті організації. В обліковій політиці слід відобразити розмір фонду і розмір щорічних відрахувань.

Згідно із законодавством України на кожному підприємстві, заснованому у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо, повинен бути сформований резервний (страховий) капітал. Розмір цього капіталу регламентується засновницькими документами, але він не може бути меншим за 25 % зареєстрованого (пайового) капіталу підприємства. Для акціонерних товариств мінімальна величина резервного капіталу повинна становити 15% акціонерного капіталу. Розмір щорічних відрахувань у резервний капітал також передбачається засновницькими документами, але не може бути меншим за 5 % суми чистого прибутку підприємств.

Разом з тим, порядок розподілу прибутку (погашення збитків) в суспільстві визначається загальними зборами акціонерів (учасників) організації, тобто формується резервний фонд за рахунок відрахувань з чистого прибутку на підставі рішення загальних зборів, оформленого протоколом або випискою з протоколу.

Протокол загальних зборів акціонерів підписується головою і секретарем зборів і не пізніше як через три робочих дні після закінчення зборів передається виконавчому органу акціонерного товариства.

Для відображення відповідних операцій в бухгалтерському обліку, необхідна наявність первинного документа, який повинен містити всі обов'язкові реквізити. Тому на підставі протоколу загальних зборів учасників (акціонерів) повинна оформлятися бухгалтерська довідка.

У загальних зборах мають право брати участь усі акціонери, незалежно від кількості та класу акцій, власниками яких вони є. Брати участь у загальних зборах з правом дорадчого голосу можуть і члени виконавчих органів, які не є акціонерами.

Право участі у загальних зборах акціонерів мають особи, які є власниками акцій на день проведення загальних зборів.

Повідомлення про проведення загальних зборів повинно бути зроблено не менш як за 45 днів до скликання загальних зборів. Загальні збори акціонерів проводяться на території України, як правило, за місцезнаходженням акціонерного товариства, за винятком випадків, коли на день проведення загальних зборів 100 відсотками акцій товариства володіють іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації.

Загальні збори акціонерів скликаються не рідше одного разу на рік, якщо інше не передбачено статутом товариства.

Крім того, при формуванні фінансової звітності суми використаного чистого прибутку за різними напрямками, відображаються в пояснювальній записці без реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку.

А в бухгалтерському балансі на кінець року по рядку «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» відображається загальна сума чистого прибутку, отримана організацією за період.

Розподіл прибутку за результатами діяльності організації за рік проводиться вже в період між звітною датою і датою підписання бухгалтерської звітності. Разом з тим, даний факт може вплинути на фінансовий стан, рух грошових коштів або результати діяльності організації.

Тому, безумовно, розподіл прибутку відноситься до подій після звітної

дати, а відповідні записи з відображення даної операції в бухгалтерському обліку ще не виробляються.

Для обліку резервного капіталу призначений рахунок 43 «Резервний капітал», дебет якого записується використання, а в кредит - створення резерву.

У бухгалтерському обліку формування резервного капіталу відображається нарахуваннями за кредитом рахунка 43.

За кредитом рахунка №43 «Резервний капітал» відображається створення резервів, за дебетом – їх використання. Кредитове сальдо цього рахунка відображає залишок невикористаного резервного капіталу на кінець звітного періоду.

Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами та напрямками використання.

На підставі проведення анкетного опитування працівників облікового апарату таких сільськогосподарських підприємств Єланецького району: ТОВ «Альянс», ТОВ «Загрей-агро» та ТОВ «Надія» сформовано таблицю 2.1, в якій наведено кореспонденцію рахунків з обліку резервного капіталу.

Таблиця 2.1 Кореспонденція рахунків з обліку резервного капіталу у сільськогосподарських підприємствах Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Спрямовані кошти на створення резервного капіталу	443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»	43 «Резервний капітал»
2	Збільшення резервного капіталу за рахунок зменшення додаткового капіталу	42 «Додатковий капітал»	43 «Резервний капітал»
3	Збільшення зареєстрованого (пайового) капіталу за рахунок резервного капіталу	43 «Резервний капітал»	40 «Зареєстрований (пайовий) капітал»
4	Використання резервного капіталу на покриття збитків підприємства	43 «Резервний капітал»	442 «Непокриті збитки»

Джерело: сформовано автором на підставі анкетного опитування працівників облікового апарату сільськогосподарських підприємств Єланецького району, а саме: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

Кошти резервного капіталу можуть використовуватися тільки у двох випадках:

1) на поповнення зареєстрованого (пайового) капіталу, якщо з нього були зроблені вилучення методом викупу акцій та нарахованих дивідендів за відсутності прибутку.

2) на покриття збитків.

Синтетичний облік резервного капіталу (кредит рахунка 43) ведеться в журналі 7 с.-г., аналітичний облік - в оборотній відомості довільної форми за видами та напрямками його використання.

Процесом функціонування резервної системи є загальний процес резервування як синтез трьох функціональних процесів: виявлення та використання внутрішніх резервів потенційних можливостей, формування (виявлення) резервів як запасів матеріальних та/або фінансових ресурсів та формування резервів в обліку (рисунок 2.1).

Рисунок 2.1 – Облікове резервування як складова резервування

Джерело: сформульовано автором на основі [1]

Роль облікових резервів у забезпеченні безперервності діяльності,

стійкого розвитку та фінансової стабільності підприємства визначено через конкретизацію їх функцій, що полягають у: забезпеченні системою бухгалтерського обліку надання об'єктивної інформації про ефективність управління; стабілізації інформаційної моделі діяльності підприємства; інформаційному забезпеченні фінансового планування.

Таблиця 2.2 Кореспонденція рахунків з обліку резерву сумнівних боргів у сільськогосподарських підприємствах Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		дебет	кредит
1	Нарахований резерв за сумнівними боргами підприємств	944	38
2	Списано по закінченню звітнього періоду заборгованість покупців	38	361
3	Відображається погашення боргу покупців	31	36
4	Коригується сума нарахованого за боргом покупців резерву	38	716

Джерело: сформовано автором на основі анкетного опитування працівників облікового апарату сільськогосподарських підприємств Єланецького району, а саме: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

Погашення раніше списаної безнадійної заборгованості дебітором супроводжується отриманням грошових коштів чи інших активів, які зменшують створений резерв боргів і відображається записом за дебетом рахунка 38 і кредитом субрахунка 716. Одночасно кредитується забалансовий рахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість».

2.2. Методичне забезпечення бухгалтерського обліку резервів

Функціональне призначення та особливості формування резервів Єланецького району в ринкових умовах обумовлюють необхідність ведення бухгалтерського обліку резервів.

Формування резервів майбутніх витрат в бухгалтерському обліку

забезпечує принцип допущення тимчасової визначеності фактів господарської діяльності і принцип обачності. Однак в бухгалтерській практиці підприємств Єланецького району в більшості випадків не визнається необхідність їх створення, відсутня зацікавленість у вивченні особливостей та порядку їх формування та використання.

Сформовані резерви додають впевненості в майбутньому не тільки підприємству та його працівникам, а також партнерам.

Обов'язок підприємства створювати резерви опирається на вимоги діючих Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Зокрема, на необхідність створення резерву відпусток вказують пункт 13 НП(С)БО 11 «Зобов'язання» та пункт 7 НП(С)БО 26 «Виплати працівникам».

Забезпечення створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію, виконання зобов'язань при припиненні діяльності; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо [11].

Виплати за невідпрацьований час, що підлягають накопиченню, визнаються зобов'язанням через створення забезпечення у звітному періоді. Щодо дебіторської заборгованості, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), усі підприємства зобов'язані створювати резерв сумнівних боргів. Це впливає, зокрема, з пункту 7 НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», пункту 2.8 розділу II НП(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

На підставі проведеного аналізу праць вітчизняних науковців [50, 15, 51, 53], сучасний стан методики обліку операцій формування резервів можна охарактеризувати як незадовільний через:

– недостатню розробленість у нормативній базі України умов формування резервів (відсутні межі кількісної оцінки ймовірності погашення підприємством зобов'язання, для забезпечення якого формується резерв);

– відсутність форм первинних документів для розрахунку величин усіх видів резервів;

– законодавчу неврегульованість і різноманіття наукових підходів до порядку відображення операцій формування резервів у системі бухгалтерських рахунків підприємств;

– відсутність методів розрахунку сум відрахувань на створення (поповнення) резервів майбутніх витрат, на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів, матеріального страхування працівників, що підлягають скороченню.

Ці моменти враховано при розробці методичного підходу до бухгалтерського обліку операцій щодо формування забезпечень діяльності підприємств (рисунок 2.2).

Рисунок 2.2 – Етапи формування забезпечень майбутніх витрат

Джерело: розроблено автором на основі [50, 51]

Визначено, що політика облікового резервування – комплексна складова облікової та резервної політики підприємства, що включає сукупність прийомів та способів фінансового планування, фінансово-економічного аналізу, бухгалтерського обліку та господарського контролю формування і використання облікових резервів. Врахування виявленого взаємозв'язку між ступенем реалізації зазначеної політики та впливом

обсягів резервування на стан і результати діяльності підприємства дозволяє суб'єкту господарювання коригувати політику облікового резервування в напрямі підвищення захисту від різноманітних господарських ризиків.

Таблиця 2.3 Документування процесу облікового резервування в ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро» Єланецького району

Стадія	Документи	Роль документа	Характеристика
Стадія 1. Прийняття рішення про формування резерву	Розпорядчі документи		
	Положення про облікову політику підприємства	Документ- передумова	Засвідчує право формування резерву
	Положення про політику облікового резервування		Окреслює обраний методичний підхід облікового відображення резервів
	Первинні документи		
	Документи, що засвідчують ймовірність виникнення умовного зобов'язання (акти перевірок, висновки органів ліцензування та податкових органів, позовна заява, висновки судово- бухгалтерської експертизи, товарні чеки, видаткові накладні, гарантійні талони, претензії, акти наданих гарантійних послуг, книга обліку фінансових санкцій, договори, плани і прогнози, протоколи засідань, офіційні листи та переписка з боржниками, кредиторами, інвесторами, державними органами та ін.)	Документ- причина	Підтверджує наявність причини здійснення резервування
	Довідки та розрахунки бухгалтерії по оцінці розмірів, кількісній оцінці ймовірності настання події тощо	Документ- підстава	Є підставою для прийняття та обґрунтування рішення про формування резерву визначеного розміру
Стадія 2. Реалізація рішення про формування резерву	Первинні документи		
	Довідки та розрахунки бухгалтерії	Документ-наслідок (наслідок прийняття рішення бухгалтером про формування резерву на основі професійного судження)	Засвідчують факт здійснення бухгалтером запису до облікової системи про формування (використання) резерву
Стадія 3. Використання даних системи обліку	Зведені документи		
	- облікові реєстри, внутрішні звіти	Містять дані системи обліку про формування та використання резервів	Дозволяють здійснювати поточний контроль, надають інформацію для оперативного менеджменту
	- зовнішні звіти	Містять дані про формування та використання резервів, про умовні зобов'язання	Доводять прозорість здійсненого резервування

Джерело: систематизовано на основі [8]

Встановлено, що облікові резерви виступають особливими об'єктами бухгалтерського обліку, які поза системою бухгалтерського обліку не існують (не мають матеріальної форми, не наповнені реальними матеріальними або фінансовими активами), і реалізують свої функції передусім через стабілізацію самої системи обліку у відповідь на несприятливу дію сукупності різноманітних 11 ризиків. В свою чергу, документування, як елемент методу бухгалтерського обліку, для процесу резервування набуває специфічних рис, оскільки первинний документ, яким оформлюється момент введення резерву до системи обліку, виступає вже наслідком реалізації прийнятого рішення щодо його формування, а не є документом-підставою.

Доведено, що некоректним є вживання єдиного терміну «первинний документ» для позначення усієї сукупності документів, що безпосередньо вказують на здійснення облікових записів формування та використання резервів, оскільки довідки та розрахунки бухгалтерії оформлюють лише заключну стадію прийняття бухгалтером рішення про формування резерву.

Зазначимо, що під час аналізу документування операцій з резервами на підприємстві основну увагу зосереджено на тих резервах, формування яких є імперативно регламентованим, а саме резервний капітал, резерв сумнівних боргів та резерви майбутніх витрат, до яких зараховують резерв на виплату відпусток працівникам, резерв на додаткове пенсійне забезпечення, резерв на виконання гарантійних зобов'язань.

Регламентовані первинні документи, за допомогою яких відображають операції з обліку резервів на підприємствах, наведено в таблиці 2.4.

Аналіз первинних документів для оформлення операцій з обліку резервів показує, що для резерву на додаткове пенсійне забезпечення та резерву на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів немає регламентованих первинних документів, а інші види резервів оформляються бухгалтерськими довідками, розрахунками бухгалтерії та відповідними

наказами і розпорядженнями керівництва.

Таблиця 2.4 Документування операцій з обліку резервів підприємств Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

Назва резерву	Документальне оформлення резерву
Резерв сумнівних боргів	Первинним документом для нарахування резерву сумнівних боргів є розрахунок бухгалтерії. До документів, які підтверджують доцільність нарахування цього резерву відносять: <ol style="list-style-type: none"> 1) Акт інвентаризації дебіторської заборгованості; 2) Документи, що підтверджують виконання укладеного договору (акт приймання-передачі); 3) Рішення суду про відмову у позові до підприємства-дебітора про стягнення заборгованості; 4) Договір на постачання продукції, виконання робіт, надання послуг; 5) Довідка органів Міністерства внутрішніх справ про неможливість розшуку підприємства-дебітора
Резервний капітал	Довідка бухгалтерії, виписка банку, накази, установчі договори, рішення зборів учасників
Резерви майбутніх витрат:	Бухгалтерська довідка, виписка банку, розрахунок бухгалтерії, наказ керівника, видатковий касовий ордер
-резерв на виплату відпусток працівникам	Розрахунково-платіжна відомість працівника, виписка банку, бухгалтерська довідка
-резерв на додаткове пенсійне забезпечення	—
-резерв на виконання гарантійних зобов'язань	Розрахунковий документ, що засвідчує факт купівлі, гарантійні талони, талони на технічне обслуговування, експлуатаційні документи, книга обліку бракованих товарів та обліку покупців, акт приймання товару на експертизу.
-резерв на реструктуризацію	Затверджений керівником підприємства план реструктуризації з конкретними заходами, термінами їх виконання та сумою витрат

Джерело: систематизовано автором на основі [1, 8, 10, 12, 13]

Отже, дослідивши документування операцій з резервами, можна стверджувати, що наявні первинні документи підприємства можуть використовувати для відображення інформації про наявність та використання

окремих видів резервів.

Таблиця 2.5 Документальне оформлення операцій з обліку резервів підприємств Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

Назва резерву	Документальне оформлення резерву		
	ТОВ «Альянс»	ТОВ «Надія»	ТОВ «Загрей-агро»
Резерв сумнівних боргів	Розрахунок бухгалтерії, акт інвентаризації дебіторської заборгованості, договір на постачання продукції, акт приймання-передачі	Розрахунок бухгалтерії та акт інвентаризації дебіторської заборгованості	Розрахунок бухгалтерії та акт інвентаризації дебіторської заборгованості
Резервний капітал	Довідка бухгалтерії, виписка банку, накази, установчі договори	Довідка бухгалтерії, виписка банку і установчі договори	Довідка бухгалтерії, установчі договори та виписка банку
Резерви майбутніх витрат:	Виписка банку, бухгалтерська довідка, розрахунок бухгалтерії, наказ керівника, видатковий касовий ордер	Розрахунок бухгалтерії, виписка банку, бухгалтерська довідка, наказ керівника	Виписка банку, довідка бухгалтерії, розрахунок бухгалтерії
Резерв на виплату відпусток працівникам	Розрахунково-платіжна відомість працівника, виписка банку, довідка бухгалтерії	Бухгалтерська довідка, розрахунково-платіжна відомість працівника	Довідка бухгалтерії, розрахунково-платіжна відомість працівника

Джерело: сформульовано автором на основі проведеного анкетного опитування працівників облікового апарату сільськогосподарських підприємств Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

Оскільки для деяких видів резервів чіткий перелік первинних документів відсутній, то кожне підприємство має можливість розробляти свої первинні документи, враховуючи специфіку своєї діяльності та власні потреби у певному виді резерву. На нашу думку, для суб'єктів господарювання, які у своїй діяльності створюють чи планують створювати резерви, можна запропонувати значну кількість форм первинних документів, з урахуванням особливостей їхньої діяльності та доцільності формування певних резервів. Проте основною проблемою залишається те, що ці документи матимуть рекомендаційний характер і невідомо, чи виконуватимуть доказову роль, особливо у податковому обліку. Для вирішення цих проблем потрібно імперативно регламентувати процес документування резервів.

2.3. Інструментальне середовище обліку резервів

Нормативні вимоги про порядок визнання оціночних зобов'язань закріплені в МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи».

Однак в ньому наведено лише деякі приклади відповідних об'єктів обліку. Список забезпечень, які можуть бути сформовані в організації, не обмежений. Її компетентним співробітникам спільно з бухгалтерією господарства необхідно постійно відслідковувати наявність одночасно всіх умов, що сприяють визнанню даного об'єкту обліку:

- 1) Внаслідок минулих подій господарського життя у організації сформувався обов'язок перед державою або третіми особами, причому, можливість її уникнути повністю відсутня. Виконання даної умови може договорів, рішень суду, а також виходячи з минулої практики, подій або заяв підприємства, вказуючих іншим особам, що вона приймає на себе певні обов'язки, і у цих осіб виникають обґрунтовані очікування, що такі обов'язки будуть виконані. Свідомості існування такого обов'язку повинні бути

об'єктивними і обгрунтованими, тому при наявності сумнівів у відповідних висновках зобов'язання необхідно визнавати на підставі експертної думки.

2) Зізнається імовірним зменшення економічних вигод організації, необхідне для виконання зобов'язання. Згідно пункту 30 МСБО 37, умовні зобов'язання можуть змінюватися не так, як очіувалося на початку.

Отже, вони регулярно оцінюються, щоб визначити, чи стало ймовірним вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди. Якщо стає ймовірним, що вибуття майбутніх економічних вигід буде потрібним для статті, яка раніше розглядалася як умовне зобов'язання, забезпечення визнається у фінансовій звітності за той період, у якому відбувається зміна ймовірності (за винятком надзвичайно рідкісних обставин, за яких не можна зробити достовірної наближеної оцінки).

3) Застосування наближених оцінок є суттєвою складовою складання фінансової звітності і не зменшує їхньої достовірності. Згідно пункту 25 МСБО 37 - це особливо справедливо у випадку забезпечень, які за своїм характером є більш невизначеними, ніж більшість інших статей звіту про фінансовий стан. За винятком надзвичайно рідкісних випадків, суб'єкт господарювання буде спроможний визначити діапазон можливих результатів і таким чином зробити наближену оцінку зобов'язання; яка є достатньо достовірною для визнання забезпечення [23].

Обгрунтованість визнання і відповідна сума регулярно підлягає перегляду: на кінець звітного року, а також при настанні нових подій, пов'язаних з оцінним зобов'язанням. Коригування величини зобов'язання повинна бути відображена в бухгалтерському обліку як зміна оцінного значення.

У будь-якому сільськогосподарському підприємстві існує ймовірність виникнення обставин, які будуть відповідати розглянутим умовам, відповідно з чим, по ним визнаються оціночні зобов'язання, у відношенні:

- виданих організацією зобов'язань на гарантійний ремонт і обслуговування щодо проданих нею покупцям в звітному періоді продукції,

товарів, виконаних робіт, наданих послуг;

- сум, які підлягають виплаті працівникам за майбутні чергові і додаткові відпустки;

- що підлягають виплаті згідно внутрішньофірмової нормативної документації сум щорічних винагород працівникам за вислугу років, а також, аналогічно, сум винагород за підсумками роботи за рік;

- сум штрафів, очікуваних до встановлення відносно організації у випадку експлуатації основних засобів без проведення обов'язкових ремонтів будівель та техніки;

- ліквідаційних зобов'язань, що виникають при виведенні з експлуатації об'єктів основних засобів і капітальних вкладень;

- витрат, пов'язаних з реструктуризацією підприємства (продаж або припинення будь-якого напрямку діяльності організації, закриття підрозділів підприємства або їх переміщення в інший географічний регіон і ін.), Якщо вона проводитиметься за затвердженим планом, узгодженим з профспілкою і оголошеному працівникам компанії;

- сум витрат, які ймовірно може понести організація в результаті незавершеного на звітну дату судового розгляду, в якому вона виступає позивачем або відповідачем;

- очікуваних сум по сплаті державного мита за реєстрацію придбаного автомобіля, якщо організація почне його експлуатувати з транзитними номерами;

- очікуваних видатків за не дозволеним на звітну дату розбіжностей з податковими органами, пов'язаними зі сплатою платежів до бюджету;

- сум виданих до звітної дати гарантій, поручительств, а також інших видів забезпечення зобов'язань на користь третіх осіб, за якими не настали терміни виконання;

- сум врахованих (дисконтованих) до звітної дати векселів, термін платежу за якими не настав (станом на звітну дату);

- зобов'язань, пов'язаних із заходами з охорони навколишнього

середовища,

- природоохоронними заходами, рекультивацією земель, зумовлених виробничою діяльністю організації, а також вимог законодавчих та нормативних документів, положень договорів, діями чи заявами організації;

- сум очікуваних штрафних санкцій, що підлягають оплаті контрагенту за невиконання завідомо збиткового (обтяжливого) договору (неминучі витрати на виконання якого перевищують надходження, очікувані від його виконання), якщо такі санкції передбачені даним договором;

- зобов'язань за іншими аналогічними фактами.

Відзначимо, що характер можливих фактів господарської діяльності організації, за якими має визнаватися оцінне зобов'язання, різний за своїм змістом, порядку формування, а також за ступенем поширення, частоті і ймовірності виникнення в практичній діяльності.

Особливу увагу необхідно приділити оцінним зобов'язанням по майбутнім виплатам сум відпускних (або компенсації за невикористані відпустки при звільненні) співробітникам підприємств Єланецького району.

Це єдиний вид оцінних зобов'язань, який підлягає формуванню в кожній комерційній організації (крім суб'єктів малого підприємництва) в силу трудового законодавства. Після закінчення кожного відпрацьованого календарного місяця збільшується кількість днів відпустки, а, відповідно, і сума відпускних виплат, на які працівникам надається право.

Також в разі узгодженості з роботодавцем співробітники можуть взяти оплачувану відпустку авансом (до того, як вони заробили на нього право). Тому визнавати відповідне оцінне зобов'язання необхідно щомісяця.

Що стосується оцінних зобов'язань по щорічним винагородам працівникам за вислугу років та винагород за підсумками роботи за рік, їх визнання здійснюється організаціями, в яких мають місце відповідні вимоги внутрішньофірмових норм, щорічно за станом на звітну дату.

Оцінні зобов'язання з гарантійного ремонту та обслуговування визнаються організаціями, в яких передбачені відповідні договірні відносини

з покупцями (для сільськогосподарських підприємств це не властиво), причому, вони носять довгостроковий характер і повинні відображатися за дисконтованою (приведеною) вартістю.

Більшість оціночних зобов'язань іншого виду створюються, як правило, в разовому порядку і тільки при виникненні подій, які не відповідають сприятливому веденню будь-якої сфери діяльності в організації.

Законодавчо встановлено, що зобов'язання визнається в бухгалтерському обліку підприємства в величині, яка відображає найбільш достовірну грошову оцінку витрат, необхідних для розрахунків за цим зобов'язанням, тобто або для виконання (погашення) зобов'язання за станом на звітну дату, або для перекладу зобов'язання на інше особа за станом на звітну дату.

Визначення величини зобов'язання повинно здійснюватися в організації на основі наявної інформації, що відноситься до даним зобов'язанням і досвіду щодо аналогічного. Відповідні розрахунки повинні бути документально оформлені, підтвержені і обгрунтовані. У разі використання висновків експерта, думка останнього також має бути оформлено письмово.

Якщо в ході здійснення оцінки величини оціночного зобов'язання має місце проблема вибору з декількох варіантів або інтервалу можливих значень, застосовуються такі статистичні методи, як визначення середньозваженої або середньої арифметичної величини. При наявності набору значень розраховується середня величина творів кожного значення з часткою його ймовірності (середньозважена). Якщо має місце інтервал значень з рівновеликої ймовірністю, визначається середня величина виходячи з найбільшого і найменшого значень інтервалів.

Величина довгострокового оціночного зобов'язання має відображатися в бухгалтерській звітності за дисконтованою (приведеною) вартістю (якщо очікується істотний ефект зміни вартості грошей у часі).

Для відображення операцій по визнанню та списанню оціночних зобов'язань в бухгалтерському обліку відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язань та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій призначено рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів».

Умови нарахування резервів представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 Умови нарахування резервів в системі бухгалтерського обліку та відображення в наказі про облікову політику в ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро» Єланецького району

Умови нарахування резервів	Характеристика умов нарахування резервів
Поточне зобов'язання, що виникло в результаті минулих подій	минулі події, на яких засновані зобов'язання, виникають та відображаються в обліку незалежно від майбутніх подій і майбутніх дій компанії. Будь-які наміри організації, які приймаються в односторонньому порядку, не визнаються зобов'язаннями і не вимагають нарахування резервів.
Існування можливості погашення зобов'язання економічно вигідними для підприємства ресурсами	ймовірність вибуття економічно вигідних для підприємства ресурсів є обов'язковою умовою для визнання зобов'язання та нарахування резерву. Коли не очевидно, що потрібні ресурси для погашення зобов'язання, резерв під таке зобов'язання не визнається. В цьому випадку зобов'язання визнається як умовне.
Можливість надійної оцінки зобов'язання	надійна оцінка зобов'язання є неодмінною умовою нарахування резерву. Сума, визнана в якості резерву, є найкращою при оцінці витрат, необхідних для погашення поточного зобов'язання на звітну дату. Найкраща оцінка – це сума, яку можна сплатити для погашення зобов'язання на звітну дату.
Обов'язкове відображення в обліковій політиці підприємства	методики визнання та нарахування. Внесення змін в облікову політику.

Джерело: систематизовано автором на основі [50, 1, 52].

Ми вважаємо, що якщо облікова політика є прерогативою самого господарюючого суб'єкта та визначено є продуктом професійної думки, то і спеціальні програмні продукти забезпечення бухгалтерського обліку не слід

відокремлювати від загальної системи бухгалтерського обліку і, отже, вони теж повинні стати рівноправними об'єктами облікової політики. Всі розглянуті операції з обліку резервів повинні здійснюватися в використовуваній на підприємстві комп'ютерній програмі, за допомогою якої бухгалтер має можливість формувати бухгалтерські довідки, а також різні регістри синтетичного і аналітичного обліку оціночних зобов'язань, наприклад відомості аналітичного обліку по рахунках, аналізи рахунків, картки рахунків, обороти за рахунками та інші.

Особливості та порядок формування і використання оціночних зобов'язань, прийняті методи розрахунку їх величин, способи відображення на рахунках бухгалтерського обліку повинні бути закріплені в обліковій політиці організації.

Таблиця 2.7 Складові елементи формування та обліку резервів в обліковій політиці сільськогосподарських підприємств Сланецького району: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія», ТОВ «Загрей-агро»

№ з/п	Назва елементу	Зміст
1	Прийняття рішення про формування резерву	<ul style="list-style-type: none"> – документи-передумови, що засвідчують право на створення резерву, до яких належать розпорядчі документи (положення про облікову політику та положення про облікове резервування); – документи-причини, що підтверджують наявність причини здійснення резервування, до яких зараховують документи, що засвідчують ймовірність виникнення умовного зобов'язання (акти перевірок, позовні заяви, гарантійні талони тощо); – документи-підстави, що є підставою для прийняття рішення про створення резерву та його розміру; до яких належать довідки та розрахунки бухгалтерії.
2	Реалізація рішення про формування резерву	– документи-наслідки, що засвідчують факт здійснення господарської операції про створення резерву (довідки та розрахунки бухгалтерії).
3	Використання даних системи обліку	– зведені документи, до яких належать облікові регістри, внутрішні та зовнішні звіти підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [1, 8].

У кожному сільськогосподарському підприємстві виконуються умови для визнання зобов'язання по оплаті щорічних відпусток працівникам.

В обліковій політиці слід в обов'язковому порядку (крім суб'єктів малого підприємництва) визначити порядок його оцінки, формування та списання.

Відображення інформації про формування резервів в бухгалтерському обліку сільськогосподарських підприємств Єланецького району на даний час не має широкого поширення. Лише в одиницях з них традиційно формують резерви на майбутню оплату відпусток, які враховувалися в попередні роки.

Конкретний порядок розрахунку суми оцінного зобов'язання по оплаті відпусток законодавчо не регламентований. Однак встановлюючи і закріплюючи вказаний порядок в обліковій політиці, необхідно дотримуватися принципу обачності, а оцінку зобов'язання виробляти з максимальною точністю.

Зобов'язання по оплаті відпусток виникають перед кожним працівником і розрізняються за сумами та строками погашення. Тому оцінне зобов'язання необхідно формувати окремо по кожному співробітнику.

РОЗДІЛ 3

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ РІШЕННЯ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО СИСТЕМИ РЕЗЕРВУВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЄЛАНЕЦЬКОГО РАЙОНУ

3.1. Структурування інструментальної системи показників про наявність та рух резервів у бухгалтерській фінансовій звітності

Такі елементи системи резервування в фінансовому обліку Єланецького району, як оціночні резерви та оціночні зобов'язання, призначені для уточнення реальної величини деяких активів і зобов'язань, що відображається у бухгалтерській звітності. Зазначений спосіб побудови відповідних показників забезпечує достовірність інформації, що надається зовнішнім користувачам. У свою чергу, розмір, склад і напрямки використання резервного капіталу, що формується за рахунок чистого прибутку, викликають вагомий інтерес з боку засновників (учасників) організації.

Тому результати формування і використання системи резервування в сільськогосподарському підприємстві істотним чином впливають на побудову інформації в бухгалтерській звітності. Причому важливо розмежувати і деталізувати розглянутий процес по кожній групі резервів. Структурований певним чином набір показників, корисний для здійснення аналізу відображається за допомогою облікової інформації її користувачами та представляє собою інструментальну систему показників.

До складу фінансової звітності підприємства згідно статті 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» належать: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів [24].

Рахунки обліку оціночних резервів є контрактивними по відношенню до рахунків обліку конкретного виду майна організації. Тому в бухгалтерському балансі їх величини не подаються окремими рядками, а зменшують суми за статтями, що відображає наявність відповідних активів (табл. 3.1)

Таблиця 3.1 Характеристика статей балансу та їх наявність у підприємствах Єланецького району

Статті балансу	Характеристика статей	Наявність у підприємствах		
		ТОВ «Альянс»	ТОВ «Надія»	ТОВ «Загрей-агро»
1125 «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги»	у другому розділі балансу сума рядка 1125 відображається за вирахуванням величини резерву по сумнівних боргах	+	+	+
1415 «Резервний капітал»	відображається залишок резервного капіталу, створеного відповідно до вимог чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства, який призначається на покриття непередбачених витрат, збитків, на сплату боргів при ліквідації підприємства тощо.	+	+	+
1520 «Довгострокові забезпечення»	відображаються нараховані у звітному періоді майбутні витрати та платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання тощо), розмір яких на дату складання балансу може бути визначений тільки шляхом попередніх (прогнозних) оцінок.	-	-	-
1521 «Довгострокові забезпечення витрат персоналу»	у разі якщо сума довгострокових виплат персоналу може бути визнана суттєвою, така інформація наводиться у додатковій статті	-	-	-

Джерело: сформульовано автором на основі проведеного анкетного опитування працівників облікового апарату сільськогосподарських підприємств Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» та ТОВ «Загрей-агро»

Система резервування на підприємстві може бути представлена

безліччю елементів, що належать до тієї чи іншої групи резервів, кожна з яких має свої особливості в доцільності, умов визнання та методикою обліку. Тому відповідні показники про їх величинах і зміни відображаються у формах бухгалтерської звітності в різному порядку.

До підсумку балансу включається загальна сума довгострокових забезпечень.

У процесі прийняття управлінських рішень важливі функції виконує економічна інформація, яка відображає стан і розвиток сільськогосподарських підприємств Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія», ТОВ «Загрей-агро». Одним із основних джерел такої інформації, її базою є звітність.

Інформація щодо резервів сільськогосподарських підприємств відображається у наступних формах фінансової звітності: Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал та Примітки до річної фінансової звітності.

Витрати по нарахуванню резервів (крім резервного капіталу та резерву переоцінки основних засобів) відображаються в першому та другому розділах звіту про фінансові результати.

В першому розділі в рядку 2130 «Адміністративні витрати» в складі адміністративних витрат відображаються витрати по нарахуванню резерву на оплату відпусток, резерву на виплату премій, резерву на підготовку та перепідготовку кадрів, резерву на ремонт основних засобів адміністративного призначення; в рядку 2150 «Витрати на збут» в складі збутових витрат відображаються витрати по нарахуванню резерву на оплату відпусток, резерву на виплату премій, резерву на підготовку та перепідготовку кадрів, резерву на ремонт основних засобів збутового призначення; резерву гарантійного ремонту та обслуговування.

В складі інших операційних витрат, які відображаються в рядку 2180 «Інші операційні витрати», міститься інформація про нарахований в звітному

періоді резерв сумнівних боргів.

В третьому розділі звіту про фінансові результати відображається склад операційних витрат за елементами. Відповідно, суми нарахованих резервів за рахунок витрат, які знайшли своє відображення в першому розділі звіту про фінансові результати, деталізуються за їх елементами.

Так, резерви майбутніх витрат і платежів по розрахунках з працівниками підприємства будуть відображені в рядках 2505 «Витрати на оплату праці», 2150 «Відрахування на соціальні заходи»; по розрахунках з покупцями та проведеними ремонтами в рядку 2520 «Інші операційні витрати», в якому знайде своє відображення і резерв сумнівних боргів.

Інформація, наведена в рядку 2350 «Чистий прибуток», говорить про потенційну можливість підприємства здійснювати відрахування до резервного капіталу.

3) інформація про нараховані резерви в звіті про рух грошових коштів не відображається.

4) у звіті про власний капітал в графі 6 «Резервний капітал» відображається інформація про поповнення та використання резервного капіталу; в складі графи 5 «Додатковий капітал» відображається інформація про нарахування та використання резерву переоцінки необоротних активів.

Резерв сумнівних боргів, резерви майбутніх витрат і платежів в даному звіті не відображаються.

5) для відображення в Примітках до річної фінансової звітності резервів капіталу передбачено VII розділ «Забезпечення і резерви», який надає розгорнуту інформацію щодо створених резервів майбутніх витрат і платежів та резерву сумнівних боргів. Резерв переоцінки необоротних активів відображається в I розділі «Нематеріальні активи» та в II розділі «Основні засоби». Резервний капітал у даному звіті не відображається.

Якщо у фінансовій звітності знаходять своє відображення процес

нарахування і використання резервів, то в інших видах звітності фіксується лише процес використання.

Так, в податковій звітності, а саме в Податковому розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку (форма 1ДФ) в складі сум нарахованого та виплаченого доходу (графи 3а, 3), та нарахованого та перерахованого податку (графи 4а, 4) відображається фактичне використання створених резервів, які включаються до фонду заробітної плати працівників, і проведене утримання з них податку з доходів фізичних осіб.

Відповідно до Закону України «Про державну статистику» [55] усі юридичні особи та особи, які займаються підприємницькою діяльністю, структурні одиниці безоплатно подають дані, для проведення державних статистичних спостережень, які використовуються для зведених статистичних робіт, складання збірників, оглядів соціально-економічного становища і проведення наукових досліджень. Статистичні дані повинні бути достовірними і подаватися у повному обсязі, у встановлені строки та за визначеними адресами. Джерелами статистичних даних про господарську діяльність є статистичні звітність [55].

Слід відмітити, що інформація щодо резервів досліджуваних сільськогосподарських підприємств ТОВ «Альянс», ТОВ «Загрей-агро» та ТОВ «Надія» не знаходить свого відображення у її статистичній звітності, за виключенням єдиної форми Звіт з праці (форма 1-ПВ, термінова - квартальна), яка подається органу державної статистики за місцезнаходженням до 7 числа місяця наступного за звітним кварталом, і в якій наводиться інформація про склад фонду оплати праці, в тому числі суми нарахованих відпускних та преміальних за рахунок створеного резерву.

Оскільки в складі резервів існують резерви, які при їх використанні відносяться до фонду оплати праці, це призводить до складання спеціальної звітності (звітності до Фондів соціального страхування), а саме:

- Розрахунок суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, який подається до Пенсійного фонду;

- Звіт про нараховані внески, перерахування та витрати, пов'язані з загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (форма Ф4 – ФСС з ТВП), який подається до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

- Розрахункову відомість про нарахування і перерахування страхових внесків до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;

- Розрахункову відомість про нарахування і перерахування страхових внесків та витрачання коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Величини оціночних резервів і деяких оціночних зобов'язань, сформованих за рахунок інших витрат, знаходять відображення у звіті про фінансові результати за звітний рік в складі суми по рядку «Інші витрати».

Крім того, рух сум резервного капіталу та інших фондів, що формуються за рахунок чистого прибутку, в бухгалтерській звітності відображаються в звіті про власний капітал. Дані формуються в цілому по всій його величині за звітний і попередній рік. У відповідних графах розглянутої форми відображаються показники про наявність, про загальну зміну, про збільшення і зменшення і, в тому числі, в результаті реорганізації юридичної особи.

Розглянутий порядок формування інформації про резерви у формах фінансової звітності відповідає необхідності розшифровки оціночних значень відносно величини відповідних активів і зобов'язань. Однак, на наш погляд, недостатньо детально представлені дані про наявність і рух самих резервів.

Ми вважаємо, що облікові об'єкти різняться своїми індивідуальними особливостями, узагальнення яких необхідно для формування показників

бухгалтерської звітності сільськогосподарських організацій.

У зв'язку з цим ми пропонуємо у балансі та звіті про фінансові результати передбачити розділ, в який включаються наступні показники: наявність і рух резервного капіталу, наявність і рух резерву сумнівних боргів, наявність і рух оціночних зобов'язань.

У свою чергу порядок визнання та визначення величини кожного елемента системи резервування на підприємстві тісно пов'язаний з процесом внутрішньофірмового управління, суб'єкти якого здійснюють відповідні процедури, а також є користувачами облікової інформації. Значення резервів, обумовлене забезпеченням якості показників, що формуються у фінансовому обліку, визначає корисність їх застосування для потреб управління господарською діяльністю підприємств.

Крім того, процес керівництва діяльністю сільськогосподарського підприємства включає виконання поглиблених і цілеспрямованих процедур, здійснення яких вимагає надання необхідної облікової інформації. Тому головним напрямком підвищення якості облікової інформації про створення і використання резервів, як нам представляється, виступає формування відповідного транспарентного інформаційного середовища прийняття управлінських рішень.

Адекватна політика резервування стає одним з визначальних факторів стабільності діяльності господарюючих суб'єктів. Основною причиною створення резервів є господарський ризик і, відповідно, необхідність врахування його наслідків. Резерви призначені передусім для забезпечення його стійкого розвитку шляхом своєчасної нейтралізації та компенсації можливих негативних наслідків господарювання.

Підводячи підсумки варто зазначити, що інформація, відображена у звітності щодо резервів, є не зовсім досконалою, оскільки деякі з них розкриті ґрунтовно, а про інші згадується лише в одній із форм звітності.

3.2. Технологія бухгалтерської управлінської звітності щодо формування та використання резервів

Величина і факт створення або списання того чи іншого резерву в бухгалтерському обліку сільськогосподарських підприємств повинні ґрунтуватися на рішеннях управлінського персоналу. Виняток становить порядок нарахування і розподілу резервного капіталу, який повністю визначається за погодженням зборів засновників (учасників чи директорів) підприємств. Забезпечення якісного рівня прийняття управлінських рішень вимагає нарощування інструментальної бази формування транспарентної облікової інформації. В її основі повинна лежати певна технологія бухгалтерської управлінської звітності, під якою розуміється сукупність способів систематизації облікової інформації про об'єкт в бухгалтерських регістрах для їх надання її внутрішнім користувачам.

Порядок нарахування резервів у бухгалтерському обліку тісно пов'язаний з висновками, отриманими в процесі здійснення управлінських процедур на підприємстві.

Наприклад, резерв під зниження вартості матеріальних запасів створюється на підставі результатів вимірювання і аналізу величини відповідних активів організації.

Належні процедури здійснюються працівниками аналітичної служби підприємства. Однак для цього їм необхідна первинна інформація про поточну оцінку активів, яка повинна готуватися в бухгалтерії організації.

Едрінова В.Н. зазначає, що «завдання управління дебіторською заборгованістю полягає в прискоренні платежів з боку клієнтів, зниженні сумнівних боргів, у проведенні ефективної політики продажів та подальшому просуванні на ринку. Все це вимагає проведення ретельного аналізу та оцінки покупців. Здійснення відповідних процедур ґрунтується на правовому

та обліковому забезпеченні господарської діяльності за відповідними угодами.

У процесі здійснення поточної діяльності сільськогосподарських підприємств Єланецького району, а саме: ТОВ «Альянс», ТОВ «Загрей-агро» та ТОВ «Надія», проводиться аналіз недобросовісних контрагентів, що дозволяє уникнути утворення сумнівної заборгованості ще на стадії укладання договорів. Зіставляються фактичні результати розрахункових відносин з оптимальною величиною дебіторської заборгованості: проводиться інвентаризація розрахунків з дебіторами, щодня простежується правильність і своєчасність платежів, проводиться оцінка структури дебіторської заборгованості по кожному покупцеві, встановлюються рівні перевищення фактичних строків погашення дебіторської заборгованості над очікуваними.

Тому в процесі управління дебіторською заборгованістю потрібна наступна інформація:

- про виставлених рахунках дебіторів, які ще не сплачені;
- кількість днів перевищення строків платежу по кожному з них;
- сума безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості на певну дату.

Щомісячні дані про величину та тривалість простроченої заборгованості, безумовно, необхідно надавати в процесі формування облікової інформації. Для цього в якості реєстрів аналітичного обліку ми рекомендуємо реєстр простроченої дебіторської заборгованості. Далі зазначена інформація вивчається управлінським персоналом. Індивідуально по кожному дебітору повинна бути проведена робота для оцінки можливості і передбачуваних термінів погашення заборгованості. Результати аналізу є основою для прийняття рішення про необхідність створення резерву по конкретному сумнівному боргу та його величині.

При аналізі дебіторської заборгованості сільськогосподарських підприємств, слід враховувати особливості розрахунків з відповідними покупцями. При щоденному продажі розрахунки по оплаті необхідно здійснювати безпосередньо після кожної поставки, або після закінчення декількох днів у сумі накопиченої заборгованості, або, що рідше, у формі попередньої оплати в рахунок майбутніх поставок.

Формування даних про величину та тривалість простроченої заборгованості з покупцями, має здійснюватися відокремлено. Для цього рекомендуємо застосовувати реєстр аналітичного обліку – «Реєстр простроченої заборгованості за покупцями з встановленою періодичністю погашення». По кожному боржнику необхідно проаналізувати періодичність оплати за поставлену продукцію, на підставі чого визначити кількість днів, прийнятих у розрахунок для встановлення факту та тривалості прострочення платежу. Періодичність погашення заборгованості оптимально узгодити з покупцем та передбачити в договорі з ним.

Застосування рекомендованої форми реєстру аналітичного обліку простроченої дебіторської заборгованості у процесі формування облікової інформації в сільськогосподарському підприємстві дозволить керівництву своєчасно відстежувати стан розрахунків і оцінювати величину сумнівних боргів.

Для визначення величини резерву на оплату відпусток і відповідної суми його коригування (донарахування) на основі рекомендованого алгоритму розрахунку пропонуємо використовувати реєстр аналітичного обліку - «Відомість нарахування резерву на виплату щорічних відпусток працівникові».

Реєстр формується з використанням можливостей автоматизованої обробки даних, що дозволяє виконати точні розрахунки в оперативному і менш трудомісткому порядку.

Виняткова важливість сформованих резервів для безперервного розвитку підприємства та необхідність наявних зарезервованих коштів на певний момент зумовлюють потребу у здійсненні внутрішньогосподарського контролю за дотриманням дисципліни та регламенту процесу облікового резервування, а також забезпеченням цільового використання зарезервованих сум.

Процес документального оформлення операцій, пов'язаних з оцінкою, формуванням і використанням резервів на основі висновків, отриманих в результаті здійснення управлінських функцій, різниться в залежності від їх групи.

Оскільки сформовані резерви суттєво впливають на фінансовий результат, то резервування слід розглядати як один із легальних інструментів податкової оптимізації. Водночас необхідно враховувати, що в процесі формування резервів і відображення в обліку можливі певні маніпулювання із сумою фінансового результату.

Наслідком надмірного застосування принципу обачності у світовій практиці є формування великими підприємствами прихованих резервів, що впливає на достовірність звітності й основних показників діяльності підприємства. Це підтверджує необхідність включення прихованих і латентних резервів до об'єктів внутрішньогосподарського контролю.

Предметом такого контролю є господарські операції, пов'язані із резервуванням.

До суб'єктів контролю належать: управлінський персонал і спеціалісти, обліковий персонал на чолі з головним бухгалтером, спеціальні служби, створені з метою контролю, планово-фінансовий відділ.

Під об'єкти контролю підпадають: доцільність резервування і фондування, своєчасність і правильність документального оформлення, формування та використання резервів і фондів, покриття резервів та фондів реальними активами, латентні та приховані резерви.

Схема потоку облікової інформації будується окремо по резервах, які сформовані для уточнення величини активів та можливих зобов'язань, і по

резервах, які сформовані для рівномірного розподілу майбутніх витрат.

Таблиця 3.2 **Форми внутрішньої звітності щодо резервів**

Назва звіту	Коротка характеристика	Призначення
ДЛЯ ВІДОБРАЖЕННЯ ДИНАМІКИ ТА СТАНУ РЕЗЕРВІВ		
Р-1 «Звіт про динаміку резервів протягом періоду, включених до балансу на ____ 20__ р.»	Звіт розкриває процедуру формування та напрями використання резервних коштів, джерела відрахувань до резервів, використання покриття	Інформація звіту використовується для складання ф. № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»
Р-2 «Звіт про стан резерву на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування»	За даними звіту управлінський персонал матиме змогу аналізувати: види продукції (окремі моделі), які найчастіше потребували ремонту; динаміку використання сум резерву	Використовувати дану інформацію можна для коригування поточних планів виробництва та вжиття заходів щодо покращання якості продукції
Р-3 «Звіт про наявність і напрями використання резервного капіталу»	Звіт дозволить приймати рішення про спрямування прибутку до резервного капіталу, напрями його використання	Може надаватися в кінці року та буде корисним під час прийняття рішення про виплату дивідендів (у т.ч. за рахунок резервного капіталу)
ДЛЯ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОКРИТТЯ РЕЗЕРВІВ РЕАЛЬНИМИ АКТИВАМИ		
ПР-1 «Про надходження грошових коштів на поточний рахунок за _____ 20__ р.»	Надає інформацію про питому вагу зарезервованих коштів у складі виручки від реалізації продукції, що отримана від контрагентів на поточний рахунок	Досягається підвищення ефективності та продуктивності праці управлінського персоналу, полегшується процес прийняття рішень, створюється фактична база, яка може бути застосована управлінцями різних ланок для розрахунків, прогнозів, аналізу, фінансового планування, розробки бюджетів, координації фінансових планів, розробки та коригування стратегічних і тактичних інвестиційних планів, прийняття рішень про розподіл прибутку власниками та інвестиційного характеру, а також під час аналізу складу й ефективності використання оборотних коштів, ефективності політики резервування
ПР-2 «Аналітичний внутрішній звіт про рух грошових коштів на поточному рахунку підприємств»	Надає можливість прослідкувати надходження та використання сум, які є зарезервованими	
ПР-3 «Звіт про залучення резервних коштів на покриття дефіциту оборотних коштів»	Надає можливість прослідкувати надходження і використання сум, які є зарезервованими, на поточні потреби та здійснювати моніторинг і контроль їх руху та вчасне поповнення	

Джерело: сформульовано автором на основі [1]

Як джерела інформації використовуються: Положення про облікову політику, установчі документи, внутрішні нормативні документи, первинні документи, Регістри синтетичного та аналітичного обліку (Журнали 1 с.-г., 7 с.-г.), договори (стосовно надання послуг з гарантійного ремонту та обслуговування), звітність (ф. № 1, 4, 5), внутрішня звітність, Головна книга).

Виділено методичні прийоми отримання (розрахунково-аналітичні, економічний аналіз, статистичні, інформаційне моделювання, документальні (за формою і змістом, аналітична та логічна перевірка)), узагальнення та реалізації результатів (документування результатів контролю, аналітичне групування та аналіз результатів, систематизація недоліків і прийняття рішень щодо їх усунення, узагальнення та реалізація результатів контролю щодо усунення недоліків) внутрішньогосподарського контролю облікового резервування.

На можливість виникнення викривлень у статтях, в яких відображають резерви, впливають такі чинники: внутрішні (бажання керівництва приховати прибуток від розподілу, недостатність досвіду облікового персоналу щодо відображення в обліку сформованих резервів, наявність умислу навмисного викривлення звітних даних) і зовнішні (відсутність зацікавлених компетентних користувачів фінансової звітності, недосконала регламентація процесу облікового резервування, складність законодавчо встановленого порядку розрахунку резервів, розбіжності у бухгалтерському та податковому обліку, неоднозначність визнання резервів).

Ми вважаємо, що формування продуктивного інформаційного простору прийняття управлінських рішень в області застосування системи резервування витрат в організаціях дозволить забезпечити оптимізацію виконання процедур планування, аналізу та контролю на підприємстві відповідно до основних напрямків її функціонування: уточнення реальної оцінки активів або можливих зобов'язань, а також рівномірний розподіл майбутніх витрат протягом звітного періоду (рис. 3.1)

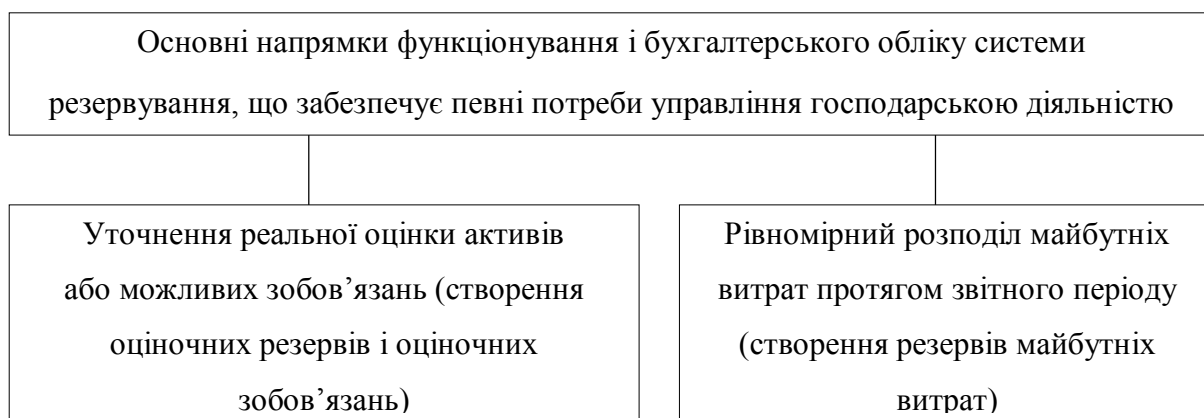

Рисунок 3.1 – Основні напрямки функціонування системи резервування в інформаційному середовищі прийняття управлінських рішень

Підсумовуючи зазначимо, що облікові резерви забезпечують стабільність та ефективність функціонування підприємства при наявності постійного ризику; реальну оцінку статей активу балансу; відповідність доходів та витрат підприємства; уточнення оцінки капіталу та зобов'язань підприємства. Все це підкреслює особливе значення та необхідність формування облікових резервів для ефективного функціонування підприємства, а отже ведення їх бухгалтерського обліку важливе.

3.3. Удосконалення методики бухгалтерського обліку резервів

В процесі проведених досліджень сформульовано перелік та порядок формування резервів і фондів, які пропонується законодавчо закріпити для факультативного використання їх сільськогосподарськими підприємствами Єланецького району відповідно до обраної облікової політики: резервний капітал; резерв сумнівних боргів; резерви майбутніх витрат і платежів (зокрема, резерв під знецінення вкладень у цінні папери; резерв майбутніх витрат на ремонт власних основних засобів; резерв на виплату відпусток; резерв додаткових пенсійних виплат; резерви інших витрат і платежів; резерви на матеріальне заохочення працівників; резерв на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування); фонд розвитку виробництва; фонд споживання.

Економічна необхідність зумовлює доцільність запровадження законодавчої регламентації для всіх великих та середніх сільськогосподарських підприємств Єланецького району безвідносно до форми власності, що дозволить забезпечити інформативність та порівнянність їх звітності й підвищити ефективність резервування.

Вважаємо за доцільне приділити увагу призначенню облікових резервів, що виступить свідченням того чи існує потреба у їх формуванні.

З метою вдосконалення організації та методики процесу облікового резервування, у процесі аналізу діючої методики бухгалтерського обліку формування та використання резервів запропоновано наступні рекомендації для застосування у практичній діяльності підприємствами.

Рисунок 3.2 – Особливості формування і покриття резервів як запасів підприємства та облікових резервів

Джерело: систематизовано на основі [1]

У свою чергу, у НП(С)БО 11 «Зобов'язання» зазначено, що забезпечення (резерви) створюються при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого ймовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють в собі економічні вигоди, проте відсутні конкретні відсоткові значення, якими могли б керуватися при цьому підприємства. Не наголошує на цьому і МСФЗ 37, що на нашу думку, негативно відбивається на самій методиці обліку резервів майбутніх витрат і платежів.

Врахувавши і систематизувавши пропозиції вітчизняних вчених (М.О. Козлової та В.С. Терещенко), які пропонували напрями удосконалення нормативної бази України в частині облікових резервів, варто визначити наступні шляхи вирішення існуючих проблем: 1) НП(С)БО 11 «Зобов'язання»:

- замінити визначення терміну «забезпечення майбутніх витрат і платежів» на «резервів майбутніх витрат і платежів» і вказати, що під останнім слід розуміти резерви спеціального призначення переважно у вигляді високоліквідних активів, що формуються суб'єктом господарювання за рахунок власних джерел фінансування для покриття майбутніх операційних витрат від виконання зобов'язань з невизначеними часом або сумою погашення;

- закріпити принцип обов'язковості формування резерву на виплату відпусток та гарантійного резерву великими та середніми підприємствами та принципу добровільного створення всіх інших різновидів резерву майбутніх витрат і платежів на розсуд суб'єкта господарювання;

- навести конкретний перелік видів резервів майбутніх витрат і платежів, порядок їх оцінки (витрат, що повинні бути враховані при їх формуванні) та умови визнання;

- розглянути в окремому стандарті забезпечення та непередбачені зобов'язання як особливі випадки зобов'язань та визначити критерії відображення їх в обліку. Слушність думки підтверджує відсутність у

світовій практиці стандарту, аналогічного НП(С)БО 11 «Зобов'язання» (в якому одночасно міститься розгляд зобов'язань, забезпечень, і непередбачених зобов'язань. Для цих об'єктів обліку передбачено окремі стандарти. Наприклад, у Великобританії, це SSAP 18 «Оціночні зобов'язання» та FRS 4 «Позабалансові зобов'язання»).

2) Інструкція по застосуванню плану рахунків № 291: – вилучити з Інструкції № 291 запис щодо нарахування забезпечення (резерву майбутніх витрат і платежів) у кореспонденції з дебетом рахунків 15 «Капітальні інвестиції» та 39 «Витрати майбутніх періодів», оскільки дотримання принципу відповідності робить їх некоректним;

– навести методи розрахунку сум відрахувань на формування (поповнення) кожного різновиду резерву майбутніх витрат і платежів, формалізувати їх у вигляді спеціальних документів уніфікованої форми.

3) П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та Інструкція по застосуванню плану рахунків № 291:

– внести зміни до документів, які б чітко зазначили, неможливість списувати з балансу сумнівну заборгованість, поки вона не перетвориться на безнадійну;

– внести зміни щодо обов'язковості створення резервного капіталу на підприємствах усіх форм власності, оскільки його наявність – обов'язковий фактор стабільності діяльності суб'єктів господарювання у ринковій економіці;

– виключити з переліку типових кореспонденцій рахунків, наведених у Інструкції № 291 щодо створення резервного капіталу за рахунок коштів додаткового капіталу, оскільки з тексту Інструкції випливає, що джерелом створення резервного капіталу є виключно нерозподілений прибуток підприємства, та відсутні офіційні роз'яснення щодо використання коштів додаткового капіталу на поповнення резервного капіталу;

– чітко прописати напрями використання резервного капіталу шляхом їх законодавчого закріплення [12, 13, 15].

Альтернативним варіантом запропонованих пропозицій є розробка та впровадження окремого стандарту бухгалтерського обліку «Облікові резерви», в якому слід законодавчо закріпити класифікацію облікових резервів на оціночні резерви, резерви капіталу та регулюючі резерви; у розрізі кожної класифікаційної групи розкрити їх визначення, призначення, умови визнання та оцінку, а також інші особливості методики їх бухгалтерського обліку.

Пропонуємо розглянути функції облікових резервів, запропоновані М.О. Козловою (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 Характеристика основних функцій облікових резервів

Функція	Коментар та коротка характеристика функції
Забезпечення системою бухгалтерського обліку надання об'єктивної інформації про ефективність управління	Система бухгалтерського обліку зазнає впливу багатьох факторів, серед яких і господарський ризик, в результаті чого система трансформується, а формування резервів допомагає підприємству уникати наслідків непередбачених подій. За допомогою резервування система бухгалтерського обліку коригує, згладжує часові розриви та вирівнює (або не дозволяє допустити) коливань собівартості продукції, що викликані неправомірними витратами в різних звітних періодах (шляхом формування резервів майбутніх витрат і платежів). Це важливо для визначення фінансового результату для покращання фінансового стану підприємства
Стабілізація інформаційної моделі діяльності підприємства	Основою інформаційної моделі підприємства є система бухгалтерського обліку (дані про факти господарського життя (зокрема, про отримані доходи та понесені витрати) на вході у систему бухгалтерського обліку, зафіксовані у первинних документах, в результаті обробки у системі за допомогою елементів методу бухгалтерського обліку набувають перетвореної форми інформації як продукту, яка на виході з системи (враховуючи рівень доступу), будучи відображена у звітності, надається користувачам для використання у процесі прийняття рішень. У результаті на виході з системи отримуємо модель господарського життя підприємства, що є фінансово стабільним. Усвідомлення того, що у звітності зображено саме модель, є важливим для зовнішніх користувачів, коли вони оперують даними звітності
Інформаційне забезпечення фінансового планування	Інформація про формування резервів передбачає можливість настання певної події, негативні наслідки якої для підприємства можна мінімізувати, так як така інформація дозволяє передбачити обов'язкову наявність засобів на суму n , які слід буде використати на погашення реальних зобов'язань, що виникнуть в майбутньому)

Джерело: сформульовано автором на основі [1].

Дані таблиці підкреслюють особливе значення та необхідність формування облікових резервів для ефективного функціонування підприємства, зумовлені вище поданими функціями.

Це дасть змогу в межах одного нормативно-правового документу систематизувати та законодавчо закріпити всі особливості формування і використання облікових резервів.

Таким чином, усунення недоліків в нормативній базі України в частині облікових резервів можливе шляхом уникнення неоднозначності тлумачення законодавчих норм та удосконалення методики та регламентації процесу облікового резервування.

Вирішення вказаних проблемних аспектів нормативного регулювання облікових резервів підприємства та практична реалізація наданих рекомендацій забезпечить підвищення ефективності механізму резервування в Україні та дозволить досягти інформативність, порівнянність звітності та контроль за цільовим використанням підприємствами засобів на макрорівні.

Тому в проведенні подальшого дослідження, вважаємо за доцільне приділити увагу методиці обліку в частині облікових резервів підприємства з метою задоволення існуючих потреб управлінського персоналу в інформації.

Доведено недоцільність практичної реалізації вимог нормативних документів щодо формування фонду відповідних виплат з чистого прибутку підприємства, оскільки пропонується формування відповідних забезпечень відображати на субрахунку 477 «Забезпечення матеріального заохочення». Втім, забезпечення визнаються витратами, що суттєво впливає на загальний фінансовий результат діяльності підприємства.

Натомість запропоновано формувати фонд накопичення та фонд споживання (з якого будуть здійснюватися виплати працівникам - заохочення за підсумками роботи за рік та інші преміальні виплати) за рахунок чистого прибутку.

Сучасна методика бухгалтерського обліку не передбачає можливості використання інформації про формування резервів у бухгалтерському обліку для управління грошовими потоками, фінансового планування, прийняття фінансових та інвестиційних рішень.

Тому в роботі окреслено шляхи підвищення аналітичності даних бухгалтерського обліку для потреб управління шляхом внесення наступних змін до Плану рахунків бухгалтерського обліку.

Використання запропонованих рахунків дозволяє формувати в системі бухгалтерського обліку детальну інформацію про реальний стан діяльності підприємства і деталізувати інформацію звітності.

З метою приведення у відповідність облікової практики та потреб управлінського персоналу необхідно змінити назви окремих рахунків (табл.3.4).

Таблиця 3.4 Запропоновані зміни до бухгалтерських рахунків (субрахунків)

Зміни у рахунках (субрахунках)	Запропоновані аналітичні розрізи
47 «Резерви забезпечення передбачуваних зобов'язань»	
471 «Резерви забезпечення передбачуваних зобов'язань перед персоналом»	За видами резервів; за кожним працівником
473 «Резерви забезпечення передбачуваних гарантійних зобов'язань»	4731 «Резерви на гарантійний ремонт та обслуговування»; 4732 «Резерви гарантування зобов'язань третіх осіб»
474 «Резерви забезпечення передбачуваних зобов'язань на реструктуризацію»	4741 «Продаж або припинення видів діяльності» (аналітика може встановлюватися: за видами діяльності; видами діяльності в результаті продажу; за видами діяльності в результаті припинення діяльності); 4742 «Зміни в структурі управління»; 4743 «Докорінна реорганізація»
478 «Резерви забезпечення передбачуваних зобов'язань на охорону навколишнього середовища»	За об'єктами, що підлягають охороні, а саме за складовими природно-ресурсного потенціалу
479 «Резерв забезпечень передбачуваних витрат на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів»	У розрізі окремого контракту
38 «Оціночні резерви»	
381 «Резерв сумнівних боргів»	3811 «Резерв сумнівної заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги», 3812 «Резерв сумнівної заборгованості, яка є фінансовим активом»
382 «Резерв під зниження вартості виробничих запасів»	Аналітика за видами запасів
383 «Резерв під знецінення вкладень в цінні папери»	Аналітика за видами цінних паперів

Джерело: систематизовано автором на основі [8].

Вагомою проблемою є недосконалість існуючих форм звітності у частині відображення інформації щодо резервування, що знижує її інформаційну місткість. Відсутність або неповнота облікової інформації щодо резервів та умовних зобов'язань підвищує ризик прийняття неадекватних управлінських економічних рішень для користувачів бухгалтерської інформації.

На основі аналізу різних теоретичних підходів обґрунтовано необхідність, можливість і доцільність покриття облікових резервів високоліквідними активами: на сучасному етапі за зміни облікової парадигми у бік витратної під резервами розуміють саме грошові кошти, тому еволюційно сформоване розуміння облікових резервів як облікового запису, не покритого реальними активами, не відповідає економічним потребам господарювання.

Запропонований підхід забезпечує використання вільних фінансових ресурсів для покриття облікових резервів шляхом обґрунтованої політики управління грошовими потоками та координації зусиль облікового та управлінського персоналу.

Для управління грошовими потоками в покриття резервів може бути використана внутрішня звітність, складання якої забезпечується введенням відповідних аналітичних розрізів до рахунку 31 «Рахунки в банках».

Запропонована методика формування інформації про забезпечення резервів високоліквідними активами (рисунок 3.3) дозволяє контролювати покриття облікових резервів без вилучення активів з обороту.

При здійсненні контролю процесу облікового резервування слід акцентувати увагу на перевірці правильності його організації на підприємстві, виявленні можливостей мінімізації фази збереження зарезервованих коштів, встановленні причин дефіциту резервів і наданні пропозицій щодо їх усунення, коректності спрямування значної частини

коштів на покриття облікових резервів (вільних фінансових ресурсів на поточному рахунку підприємства), поточних потреб обороту тощо.

Методика забезпечення покриття облікових резервів реальними активами	
1	Визначення питомої ваги резервів, сформованих за рахунок витрат виробництва, у собівартості продукції
2	Визначення частини виручки від продажу продукції, яка складає зарезервовану суму
3	Відображення цієї частини виручки на аналітичному рахунку 311-1 «Грошові кошти в національній валюті в покриття резерву»
4	Відображення інформації у внутрішній звітності та у: Журналі 1 с.-г. (Відомість 1.2., яку слід доповнити додатковим рядком «Грошові кошти в покриття резервів»); Журналі 7 с.-г. (яку слід доповнити додатковим рядком «Сформовано забезпечень майбутніх витрат і платежів, у тому числі забезпечених»)
5	Надання бухгалтерією працівникам інших служб підприємства інформації для планування, аналізу і контролю
6	Коригування планів у зв'язку із неповним надходженням виручки за звітний період у грошовій формі

Рисунок 3.3 – Порядок виконання дій для покриття облікових резервів реальними активами

Джерело: систематизовано автором на основі [1].

З метою удосконалення методики та посилення контролю процесу облікового резервування у сільськогосподарських підприємствах Єланецького району на основі результатів досліджень обґрунтовано основні завдання внутрішньогосподарського контролю процесу облікового резервування:

1) забезпечення: дотримання вимог чинного законодавства; повноти відображення в обліку здійснених бухгалтером відрахувань до резервів, а також розкриття всієї відповідної інформації у Примітках до річної фінансової звітності; формування та використання засобів покриття резервів у відповідних облікових періодах; відповідність відображення в обліку операцій з формування та використання резервів відповідно до чинного плану рахунків у кореспонденції, передбаченій Інструкцією по його застосуванню;

2) попередження відображення в обліку резервів, не передбачених

обліковою політикою підприємства та небов'язкових до формування, а також створення прихованих резервів.

Для покриття резервів реальними активами, одночасно при проведенні інвентаризації слід перевіряти забезпеченість резервів з використанням облікових реєстрів (Журнали 1 с.-г. та 7 с.-г.) і первинних документів щодо руху коштів на поточному рахунку підприємства.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на підставі проведених теоретичних та емпіричних досліджень методичних аспектів формування резервів в обліку сільськогосподарських підприємств Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Надія» і ТОВ «Загрей-агро», розроблено наукові засади і практичні рекомендації, які відображають вирішення завдань відповідно до поставленої мети.

1. Резервування є чи не найкращим методом захисту підприємства від ризиків, незважаючи на це, існує значна кількість проблем теоретичного та практичного характеру, які потребують уточнення та подальшого дослідження. Однією з проблем є суперечність трактування поняття «резерви», відсутність серед науковців єдиного підходу до його змісту та трактування сутності. Термін «резерв» походить від французького «reserve», що в перекладі на українську означає - запас, або від латинського «reservare» - зберігати, економити.

Узагальнюючи вищезазначене можна стверджувати, що процес резервування забезпечує стабільність діяльності підприємства та самострахування від господарських ризиків. Шляхом уточнення вищенаведених трактувань, можна зробити висновки, що забезпечення містять елементи як резерву, так і зобов'язання, оскільки вони створюються при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язань і використовуються для покриття лише тих витрат, для яких і були створені.

2. Встановлено, що відмінності практики обліку за кордоном та в Україні зумовлені правовими, методологічними, методичними, організаційними особливостями. В цілому, шляхом порівняння вітчизняної та закордонної практики нормативного регулювання облікових резервів підприємства встановлено, що в Україні існує проблема законодавчого забезпечення та регулювання обліку різновидів резерву майбутніх витрат і платежів. Варто зазначити, що дослідження чинних нормативно-правових

актів з питань бухгалтерського обліку в Україні свідчить про неоднозначність та невирішеність низки питань щодо формування та використання облікових резервів. Зокрема, це стосується наявності протиріч та внутрішніх неузгодженостей між різними нормативними актами.

3. У сільськогосподарських підприємствах Єланецького району, зокрема: ТОВ «Альянс», ТОВ «Загрей-агро» та ТОВ «Надія» зазвичай створюються такі види резервів, як резервний капітал; резерв сумнівних боргів; резерв забезпечення подальших витрат і платежів; страхові резерви. Чинним законодавством України, що регламентує організацію та ведення бухгалтерського обліку, не закріплено визначеної класифікації резервів капіталу: у нормативних документах їх лише перераховано.

Отже, проблеми термінології та класифікації резервів пов'язані з тим, що кожен науковець вкладає у це поняття різний зміст залежно від своєї галузевої специфіки знань. З'ясовано, що слід розрізняти облікові резерви (об'єкти, які вводяться до системи бухгалтерського обліку як засіб її оптимізації через забезпечення відповідності доходів та витрат і впливу на фінансовий результат), резерви як запаси матеріальних та / або фінансових ресурсів, резерви потенційних можливостей підвищення ефективності діяльності підприємства, та, відповідно, процеси резервування для кожного з виділених видів резервів.

Такий поділ резервів за економічним змістом дозволить уникнути невизначеностей, пов'язаних із процесом резервування, адже загальноприйняте розуміння поняття «резерв» у повсякденному житті та у деяких економічних літературних джерелах лише як запасу ресурсів заважає виробленню конвенційності та нівелює спроби глибокого теоретичного дослідження.

4. Визначено, що політика облікового резервування – комплексна складова облікової та резервної політики підприємства, що включає сукупність прийомів та способів фінансового планування, фінансово-

економічного аналізу, бухгалтерського обліку та господарського контролю формування і використання облікових резервів. Врахування виявленого взаємозв'язку між ступенем реалізації зазначеної політики та впливом обсягів резервування на стан і результати діяльності підприємства дозволяє суб'єкту господарювання коригувати політику облікового резервування в напрямі підвищення захисту від різноманітних господарських ризиків.

5. Зазначимо, що під час аналізу документування операцій з резервами на підприємстві основну увагу зосереджено на тих резервах, формування яких є імперативно регламентованим, а саме резервний капітал, резерв сумнівних боргів та резерви майбутніх витрат, до яких зараховують резерв на виплату відпусток працівникам, резерв на додаткове пенсійне забезпечення, резерв на виконання гарантійних зобов'язань. Аналіз первинних документів для оформлення операцій з обліку резервів показує, що для резерву на додаткове пенсійне забезпечення та резерву на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів немає регламентованих первинних документів, а інші види резервів оформляються бухгалтерськими довідками, розрахунками бухгалтерії та відповідними наказами і розпорядженнями керівництва.

6. Ми вважаємо, що якщо облікова політика є прерогативою самого господарюючого суб'єкта та визначено є продуктом професійної думки, то і спеціальні програмні продукти забезпечення бухгалтерського обліку не слід відокремлювати від загальної системи бухгалтерського обліку і, отже, вони теж повинні стати рівноправними об'єктами облікової політики. Всі розглянуті операції з обліку резервів повинні здійснюватися в використовуваній на підприємстві комп'ютерній програмі, за допомогою якої бухгалтер має можливість формувати бухгалтерські довідки, а також різні регістри синтетичного і аналітичного обліку оціночних зобов'язань, наприклад відомості аналітичного обліку по рахунках, аналізи рахунків, картки рахунків, обороти за рахунками та інші. Відображення інформації про формування резервів в бухгалтерському обліку сільськогосподарських

підприємств Єланецького району на даний час не має широкого поширення. Лише в одиницях з них традиційно формують резерви на майбутню оплату відпусток, які враховувалися в попередні роки.

7. Інформація щодо резервів сільськогосподарських підприємств відображається у наступних формах фінансової звітності: Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал та Примітки до річної фінансової звітності. Система резервування на підприємстві може бути представлена безліччю елементів, що належать до тієї чи іншої групи резервів, кожна з яких має свої особливості в доцільності, умов визнання та методикою обліку. Тому відповідні показники про їх величинах і зміни відображаються у формах бухгалтерської звітності в різному порядку.

8. Виділено методичні прийоми отримання (розрахунково-аналітичні, економічний аналіз, статистичні, інформаційне моделювання, документальні (за формою і змістом, аналітична та логічна перевірка)), узагальнення та реалізації результатів (документування результатів контролю, аналітичне групування та аналіз результатів, систематизація недоліків і прийняття рішень щодо їх усунення, узагальнення та реалізація результатів контролю щодо усунення недоліків) внутрішньогосподарського контролю облікового резервування. Як джерела інформації використовуються: Положення про облікову політику, установчі документи, внутрішні нормативні документи, первинні документи, Регістри синтетичного та аналітичного обліку (Журнали 1 с.-г., 7 с.-г.), договори (стосовно надання послуг з гарантійного ремонту та обслуговування), звітність (ф. № 1, 4, 5), внутрішня звітність, Головна книга).

9. В процесі проведених досліджень сформульовано перелік та порядок формування резервів і фондів, які пропонується законодавчо закріпити для факультативного використання їх сільськогосподарськими підприємствами Єланецького району відповідно до обраної облікової політики: резервний

капітал; резерв сумнівних боргів; резерви майбутніх витрат і платежів (зокрема, резерв під знецінення вкладень у цінні папери; резерв майбутніх витрат на ремонт власних основних засобів; резерв на виплату відпусток; резерв додаткових пенсійних виплат; резерви інших витрат і платежів; резерви на матеріальне заохочення працівників; резерв на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування); фонд розвитку виробництва; фонд споживання. Запропоновано зміни до бухгалтерських рахунків (субрахунків) обліку резервів на підприємствах Єланецького району.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлова М.О. Необхідність формування резервів у бухгалтерському обліку // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева. Збірник тез та текстів виступів на Третій всеукраїнській науковій конференції, присвяченій видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову. – Житомир: ЖДТУ, 2015. – С. 38-40.
2. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: [4-е изд., перераб. и доп.] / Г. В. Савицкая. – Минск : ООО «Новое знание», 2000. – 688 с.
3. Дячек С.М. Відображення в бухгалтерському обліку та аналіз резервів молокопереробних підприємств АПК: автореф. дис. на здобуття наукового ступеню канд.е.н.: 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / С.М. Дячек. – Київ. – 2018. – 22 с.
4. Капля І.В. Облік власного капіталу а акціонерних товариствах АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / І.В. Капля. – К., 2016. – 20 с.
5. Дорош Н. І. Аудит: методологія і організація / Н. І. Дорош – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 402 с.
6. Орищенко М.М. Облік і аудит резервів капіталу: методологія та організація: автореф. дис. на здобуття наукового ступеню канд.е.н.: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / М.М. Орищенко. – Київ, 2019. – 20 с.
7. Соколов Я.В. История бухгалтерского учета: [учебник] / Я. В. Соколов, В. Я. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 272 с.: ил.
8. Пархомчук О.О. Резерви та їх значення для організації обліку: сутність поняття / О.О. Пархомчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових

праць. / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 3 (18). / Відповідальний редактор д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2017. – С. 274-283

9. Яремко І. Й. Економічні категорії в методології обліку: [монографія] / І. Й. Яремко. – Львів : Каменярь, 2002. – 192 с.

10. Верига Ю.А. Резерви підприємств України: облік і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – Житомир, 2013. – № 4 (26). – С. 52-58

11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000р. №20 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

12. Терещенко В.С. Бухгалтерський облік забезпечень майбутніх витрат і платежів: теорія та методика: дис... канд. наук: 08.00.09 / Терещенко Вікторія Сергіївна – К., 2018.

13. Терещенко В.С. Забезпечення майбутніх витрат і платежів як об'єкт бухгалтерського обліку: український і міжнародний досвід / В.С. Терещенко// Торгівля і ринок України. Тематичний збірник наукових праць. Випуск 19, том 3. – Донецьк, 2015. – С. 111-114.

14. Лінкевич Н.І. Капітал, фонди, резерви в обліковій літературі 20-30-х років ХХ ст. / Н.І. Лінкевич // Вісник ЖІТІ. Економічні науки. – 2012. – № 20. – С. 147-150

15. Козлова М.О. Облікова практика формування резервів і фондів: ретроспективний аналіз» Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2016. – 620 с.

16. Козлова Марія Олегівна. Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України) / М.О. Козлова // дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2016.

17. СС 37 «Провизии, условны задължения и условни активи» [Электронный ресурс] / Режим доступа: [http:// www.vedomost.info / natzionalni-standarti / 393-nsfomsp-2008 / 2866-ss--37- provizii-uslovni-zadalzheniya-i-uslovni-aktivi](http://www.vedomost.info/natzionalni-standarti/393-nsfomsp-2008/2866-ss--37-provizii-uslovni-zadalzheniya-i-uslovni-aktivi)

18. Береза С.Л. Резерв сумнівних боргів: проблеми нарахування/ С.Л. Береза // Тези доповідей IV-ої міжнародної конференції «Наука і освіта 2021». Том 1. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2021. – С. 17-18.

19. Прощина Т. Резерв на оплату відпусток / Т. Прощина // Все про бухгалтерський облік. – 2021. – № 42. – С. 41-42.

20. Прощина Т. Резерв на оплату відпусток / Т. Прощина // Все про бухгалтерський облік. – 2021. – № 39. – С. 48-50.

21. Прощина Т. Створення та використання резерву відпусток / Т. Прощина // Все про бухгалтерський облік. – 2021. – № 40. – С. 52-54.

22. Кравчук О. Основне, що потрібно знати про резерв відпусток / О. Кравчук //Баланс. – 2008. – № 42 (767). – С. 28-30.

23. МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання і умовні активи» від 01.01.2012 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>.

24. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-XIV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

25. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

26. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

27. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової

звітності затверджені наказом Мінфіну від 28.03.2013 р. №433 [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://buhgalter911.com>

28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 “Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 [Електронний ресурс] – режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/..](http://zakon2.rada.gov.ua/)

30. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28.10.03р. №601 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

31. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.11.03р. № 617 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

32. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. №291 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

33. Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств, організацій», затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291, зі змінами і доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

34. Кобилянська О.І. Фінансовий облік / О.І. Кобилянська. – К.: Знання, 2004. – 473 с.

35. МСБО 16 «Основні засоби» від 01.01.2012 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>.
36. МСБО 38 «Нематеріальні активи» від 01.01.2012 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>.
37. Бетге Йорг. Балансоведение / Йорг Бетге ; [пер. с нем. / научный ред. В.Д. Новодворский]. - М. : Изд-во «Бухгалтерский учёт». – 2000. – 545 с.
38. Богатко Н. Забезпечення: визнання, оцінка, облік / Н. Богатко // Бухгалтерія. - 2013. – № 33 (552). – С. 62 - 66.
39. Гиляровская Л.Т., Организация учёта финансовых резервов / Л. Т. Гиляровская, Л. А. Мельникова // Аудитор. – 2002. - № 8. – С. 17 - 26.
40. Козлова М.О. Необхідність покриття облікових резервів реальними активами/ М.О.Козлова //Вісник ЖДТУ. – Житомир, 2015. – № 2(32). – С. 114-115.
41. Козлова М.О. Резервна система підприємства: поняття, необхідність, значення, функції та обліковий аспект/ М.О. Козлова// Вісник ЖДТУ. – Житомир, 2015. – № 1(31). – с. 100.
42. Кузьменко О. Витрати на гарантійне обслуговування /О. Кузьменко // Баланс. – 2019. – №50 (879). – С. 22-23.
43. Кузьменко О. Створюємо резерв на оплату відпусток / О. Кузьменко // Баланс. – 2018. – № 96 (821). – С. 29.
44. Кучерак Д. Резерв на оплату відпусток до валових витрат не включається / Д. Кучерак // Дебет-Кредит. – 2017. – № 47. – С. 74.
45. Кошкин И. А. Капиталы, фонды и резервы потребительских обществ: / И. А. Кошкин. – Ленинград : Издательство «Экономическое образование». – 1928. – 135 с.
46. Крупка Я.Д. Облік інвестицій: [монографія] / Я. Д. Крупка. – Тернопіль : Економічна думка, 2011. – 302 с.

47. Крупка Я.Д. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку підприємства / Я. Д. Крупка // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». - 2017. – № 576. – С. 145 - 149.

48. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000р. № 39 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

49. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2005. – 714с.

50. Задорожний, З. В. Управлінський облік [Текст] / З.В. Задорожний, І.Є. Давидович, І.Я. Омецінська. – Тернопіль : ХАЙ-ТЕК ПРЕС, 2010. – 280 с.

51. Омецінська, І. Я. Облік і аналіз зобов'язань будівельних підприємств: методика та організація [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.09 / Ірина Ярославівна Омецінська. – Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 2008. – 20 с.

52. Чацкіс, Ю. Д. Визначення методів формування системи облікового забезпечення управління суб'єктами господарювання [Текст] / Ю. Д. Чацкіс, О. А. Наумчук // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган- Барановського. Сер. Економічні науки. – 2009. – № 4. – С. 227-234.

53. Омецінська І. Сутність забезпечень, порядок їх визнання та оцінки / І. Омецінська // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 285-288.

54. Кортикова Р. Облікова політика підприємства в 2003 році / Р. Кортикова // Все про бухгалтерський облік. – 2013. - №4 (792). – С. 6 - 11.

55. Закон України «Про державну статистику» від 17.09.1992 р. №2614-ХІІ (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>.

56. Пікуш Ю.В. Принципи формування резервів у системах бухгалтерського обліку / Ю.В. Пікуш [Електронний ресурс]. URL : http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Me-negment/2012_721/40.pdf

57. Гончаренко О.О., Шинкаренко О.М. Порядок формування резервів підприємства та відображення їх у звітності / О.О. Гончаренко, О.М. Шинкаренко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри бухгалтерського обліку і аудиту (Ч. 1). – Полтава, 2016. – С. 200-202.

58. Поліщук І.Р. Резервний капітал: бухгалтерський та юридичний аспект / І.Р. Поліщук // Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства. Збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції. – Тернопіль- Мукачево, 2014. – С. 273-277

59. Фоміна О.В. Оцінка ризиків підприємства в системі обліку / О.В. Фоміна, О.М. Гончаренко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. – 2015. – № 3–4 (2). – С. 67–70.

60. Левицька С. О. Концептуальні поняття складових документообігу на вітчизняних підприємствах / С. О. Левицька, О. О. Осадча // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 3 (57). – С. 79–81.

61. Bayoumi T. Accounting for Reserves / T.Bayoumi, C.Saborowski // Journal of International Money and Finance. – 2014. – № 41. – Pp. 1–29.

62. Jelasko E. Commodities Trading Industry Methodology / E.Jelasko. – 2017, January 19 [Online]. URL : https://www.standardandpoors.com/ja_JP/delegate/getPDF.

63. Кириченко І. Г. Класифікаційні ознаки забезпечень наступних витрат і платежів у системі зобов'язань підприємства / Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 27-28 травня 2004 р.). – Львів : ПП. «Компакт-ЛВ», 2004. – 398 с.

64. Auditing and assurance services: an integrated approach / Alvin A. Arens, Randal J. Elder, Mark S. Beasley; with web content provided by Gregory J.

Jenkins. – 10th ed. – Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, USA, 2005. – 791p.

65. Chambers A.D. Computer auditing. – London: Pitman books Ltd, 1981. – 238c.

66. Clowes K.W. EDP auditing. – Toronto: Holt, Rinehart and Winston of Canada, Limited, 1988. – 590c.

67. Gray I., Ricketts D. Cost and managerial accounting. – Canada: McGraw-Hill, 1982. – 230p

68. Weber R. Information systems control and audit. – Upper Saddle River, Prentice-Hall, Inc., 1990. - 1013c. - PXXI.